

T É N Y E K É S É R V E K

ÚT A MUNKAERŐPIACRA – SPECIÁLIS SZAKISKOLÁKBÓL

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET

SZÉCHENYI TERV

ÚT A MUNKAERŐPIACRA – SPECIÁLIS SZAKISKOLÁKBÓL

A Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1 számú, „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című kiemelt projekt stratégiai célja az Új Magyarország Fejlesztési Terv közoktatás-fejlesztési programjainak központi koordinációja, menedzselése, a különböző fejlesztési programok harmonizációja, a közoktatási intézmények fejlesztéseit és a központi fejlesztéseket, a területi-hálózati tevékenységeket irányító, összefogó központi intézkedés annak érdekében, hogy az ágazat szakmapolitikai elképzelései alapján minden művelet és konstrukció az operatív programban meghatározott célokat maradéktalanul meg tudja valósítani.

A megvalósítók – az Educatio Kft. és az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) – konzorciumán belül az OFI-ban megvalósult elemi projektek a K+F tevékenységek, a versenyképesség és az esélyteremtés erősítését, a közoktatás intézményi megújulását, a tanulási környezetet és iskolafejlesztést támogatják, az oktatásirányítás és az iskolarendszer hatékonyságának javítását szolgálják.

ÚT A MUNKAERŐPIACRA – SPECIÁLIS SZAKISKOLÁKBÓL

Szerkesztő
Mártonfi György

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET
BUDAPEST, 2011

A könyv megjelenését az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1-08/1-2008-0002 számú, „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című projektje támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Írta

Mártonfi György, Papp Gergő, Péceli Melinda

Szerkesztő

Mártonfi György

Lektor

Kőpatakiné Mészáros Mária

Olvasószerkesztő

Kerberné Varga Anna

Sorozatterv, tipográfia

Kiss Dominika

Tördelés

Sziliné Simonyi Katalin

Borítófotó

Tóth Mária Anna

© Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2011

ISBN 978-963-682-684-0

ISSN 1785-1432

Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet

1055 Budapest, Szalay u. 10–14.

www.ofi.hu

Felelős kiadó: Kaposi József

Nyomás és kötés: Érdi Rózsa Nyomda

Felelős vezető: Juhász László

TARTALOM

BEVEZETÉS	7
Péceli Melinda	
Speciális szakiskolák munkaerő-piaci orientációja	9
A speciális szakiskola megjelenése	9
A speciális szakiskolában tanuló diákok	11
A fogyatékossgal élő emberek munkaerő-piaci esélyei	12
Út a munkaerőpiacra – integrációs megoldások	13
Mártonfi György	
Speciális szakiskolák vezetőinek véleménye aktuális szakpolitikai kérdésekről	23
Papp Gergő	
Végzős speciális szakiskolások	29
A speciális szakiskolások szociodemográfiai háttere	29
A speciális szakiskolások iskolai előmenetele	30
A speciális szakiskolások szakmaválasztása és elégedettsége a választott szakmával	34
A speciális szakiskolások tervei, aspirációi	37
ÖSSZEGLÉS	47
1. számú melléklet	
Kérdőív speciális szakiskolák vezetői számára, alapmegoszlásokkal	49
2. számú melléklet	
Kérdőív utolsó éves speciális szakiskolások számára, alapmegoszlásokkal	55

BEVEZETÉS

A megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatása a legfejlettebb demokráciájú és leggazdagabb országokban is speciális figyelmet és intézkedéseket igényel. A fogyatékos munkavállalók foglalkoztatási rátája ezekben az országokban is alacsonyabb, mint az épeké, bár a fejlett országokban az épek és fogyatékosok munkaerő-piaci jelenléte között nincs olyan szakadék, mint hazánkban. A valamennyi kormányzat által kitűzött cél teljesítését, a foglalkoztatási ráta emelését érezhetően javíthatja a fogyatékos emberek sikeresebb munkaerő-piaci integrációja, amelyhez a számukra nyújtott eredményes szakképzés nagymértékben hozzájárulhat.

A fogyatékos fiatalok szakképzésére Magyarországon alapvetően elkülönült intézményekben, a speciális szakiskolákban kerül sor. A speciális szakiskolából a munkaerőpiacra vezető út egyes aspektusait vizsgáló rész kutatásra a TÁMOP 3.1.1 „21. századi közoktatás” program keretében, a 6.1.1-es, „Elhelyezkedési esélyek” című kutatási projekten belül került sor 2009–2010-ben. A kutatás során célul tűztük ki, hogy megismerjük az elmúlt két évtized azon fő törekvéseit, amelyek egyre közelebb próbálták vinni a munkaerőpiachoz ezen intézményeket és diákjaikat. Számos iskolaigazgatóval, szakemberrel, pedagógussal készítettünk interjúkat. 2009 őszén egy kétoldalas kérdőíven a speciális szakiskolák vezetőit aktuális szakpolitikai témákról kérdeztük meg, 2010 májusában pedig végzés előtt álló speciális szakiskolásokkal töltettünk ki egy rövid kérdőívet szakképzésükről, foglalkozási terveikről. Minthogy az iskolavezetők és a diákok számára készült kérdőívet is – némileg módosított, bővített formában – szakiskolai vezetőkkel és diákokkal is kitöltettük, így néhány szempontból mód nyílik e két intézménytípus és diákjaik összehasonlítására is.

A kutatás eredményeit összefoglaló, az interneten is hozzáférhető (<http://tamop311.ofi.hu/kezdolap>) rövid kiadvány célja, hogy növelje a háttértudást a jelenleg a speciális szakiskolában megjelenő társadalmi csoport sikeres munkaerő-piaci integrációjáról, az iskolákban folyó, a későbbi foglalkoztatás esélyét növelni szándékozó munkáról, és érveket szolgáltatson a fogyatékosok speciális intézményekben és/vagy integrált formában történő szakképzéséről esedékes vitához.

A szerkesztő

PÉCELI MELINDA

SPECIÁLIS SZAKISKOLÁK MUNKAERŐ-PIACI ORIENTÁCIÓJA

A TÁMOP 3.1.1 „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” 6.1.1-es elemi projektjének keretén belül kutatásunk a speciális szakiskolák munkaerő-piaci orientációjával is foglalkozott. Vizsgálatunk során arra törekedtünk, hogy megismerjük azokat a gyakorlatokat, amelyeket a speciális szakképző intézmények alkalmaznak – illetve alkalmaznának, ha lenne rá lehetőségük – annak érdekében, hogy diákjaikat segítsék a munka világába való beilleszkedésben. Intézményvezetőkkel és diákokkal felvett kérdőívek mellett interjút készítettünk 15 speciális szakiskolai vezetővel, valamint az Oktatási Minisztérium, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium egy-egy illetékes tanácsosával, a Fogyatékos Személyek Esélyegyelőségért Közalapítvány és a Salva Vita Alapítvány munkatársaival.

Jelen írásunkban a speciális szakiskolák történetének rövid áttekintése után az interjúkból szerzett információk, tapasztalatok tömör bemutatására törekszünk, utalva a kérdőíves felmérésünk néhány eredményére.

A SPECIÁLIS SZAKISKOLA MEGJELENÉSE

A speciális szakiskolát az 1985. évi I. törvény úgy jeleníti meg mint fogyatékkal élő személyek oktatásáért felelős intézményt.¹ Az új iskolatípus mai formájának kialakulása ugyan még sokáig váratott magára, de a szabályozás így is orvosolta elődeinek, a foglalkoztató és a kisegítő iskoláknak néhány fontos hiányosságát. Az egyik előrelépést az jelentette, hogy az említett intézményekkel ellentétben a speciális szakiskola elvégzése bizonyos szakmunkás- vagy betanított munkás bizonyítvány megszerzésére adott lehetőséget.² Fontos tudni, hogy ugyan a speciális szakiskolák ezen kezdeti formája elsősorban a fogyatékos fiatalok szak-

1 1985. I. tv. 86. § (1); <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8548>

2 Lásd: 1985. I. tv. 86. § (3); <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8548>

képzésére vonatkozott, az intézmények fogadtak szociális hátrányok miatt gyengén teljesítő tanulókat is.

Az 1990-es évek elején a speciális szakiskolák profilja kibővült. 1990-ben a jogszabály (az 1990. évi XXIII. törvény) már nem csak és kizárólag a fogyatékkal élő fiatalok képzését írja elő ezen intézményen belül, hanem úgy fogalmaz, speciális szakiskolákon belül képzés meghirdethető *más fiatalok számára is, elméleti ismereteket kevésbé igénylő szakokon, szakmákban.*³ A profil kibővítésének hátterében több ok is felfedezhető. A gazdaság átalakulásának szakképzésre gyakorolt hatása volt a nagyüzemi gyakorlőhelyek megszűnése, aminek következtében a szakmunkásképzők befogadóképessége csökkent, felvételi eljárás bevezetésére kényszerültek ezek az intézmények. Ebből adódóan a leggyengébben teljesítő diákok kiszorultak a szakképzésből, szaktudás nélkül viszont elhelyezkedésük esélytelenné vált. Másrészről az 1990-es években lezajló demográfiai hullámvölgy hatására pedagóguskapacitás szabadult fel, és a munkaerő megtartása érdekében számos intézmény indította el az újfajta képzést. Így jelent meg a speciális szakiskolai képzés elnéptelenedő szakmunkásképzőkben, gyerekihiánnyal küzdő általános iskolákban, funkcióját veszített dolgozók általános iskoláiban, illetve nevelőotthonokban, ahol az állami gondozottak továbbtanulása megoldatlan volt.⁴ Ebben az időszakban indultak olyan képzések is speciális szakiskolákban, amelyeket érettségizett fiatalok is végezhetek. Példa erre a háziasszonyképzés.

Az 1993. évi közoktatásról szóló LXXIX. törvényben⁵ előírták, hogy speciális szakiskolába az a tanuló jelentkezhet, aki sajátos nevelési igénye miatt a többi tanulóval együtt nem képezhető. A sajátos nevelési igény megállapítása a (Tanulási Képességet Vizsgáló) Szakértői és Rehabilitációs Bizottságok feladata.

Az 1993. évi LXXVI. törvény már a szakképző intézmények sorába számítja a speciális szakiskolát.⁶

A szabályozás tovább finomodott az 1993-as közoktatási törvény 1996-os módosításával.⁷ Az érintett fiatalok képzése a módosítás alapján kétfajta speciális iskolában folyhat. *A többi tanulóval fogyatékosága miatt együtt haladásra képtelen fiatalokat a speciális szakiskola készíti fel a szakvizsgára, a készségfejlesztő speciális szakiskola pedig a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók részére biztosítja az életkezdéshez való felkészülést, a munkába állást lehetővé tevő egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását.* Ez utóbbi iskolatípus OKJ-s vizsgára nem készít fel.

A következő fontos pont a speciális szakiskolák történetének korszakolásában a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. tör-

3 1990. évi XXIII. tv. az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény módosításáról

4 Vö.: Fehérvári Anikó: A speciális szakiskolai tanulók esélyei. Educatio, 1996/1. 61. o.

5 1993. évi LXXVI. tv. 30. §; <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9021>

6 1993. évi LXXVI. tv. 2. §; http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300076.TV

7 1993. évi LXXIX. tv. 27. § (10); http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300079.TV

vény⁸, amely kimondja, hogy a fogyatékos személyeknek ugyanolyan joguk van az integrált munkahelyeken való elhelyezkedésre és munkavégzésre, mint a nem fogyatékosoknak. A munkaadó kötelessége, hogy ehhez a megfelelő körülményeket biztosítsa, és erre forrást is igényelhet a központi költségvetésből.

Az utóbbi évek talán legfontosabb reformja a sajátos nevelési igényű tanulók számára részszakképesítések bevezetése volt 2006-ban⁹. Innentől kezdve vált lehetővé a speciális szakiskolák számára, hogy nem a teljes szakmát, hanem csak a szakma bizonyos moduljait tanítsák programjuk keretében.

Magyarországon 2009-ben 140 speciális szakiskolában körülbelül 10 ezer fiatal végezte tanulmányait.¹⁰ Ugyanebben az évben az egy osztályra jutó tanulók száma 11 (szakiskolákban 24), az egy pedagógusra jutó diákoké 7 (szakiskolákban 15) volt. 1348-an szereztek ebben az iskolatípusban szakképesítést 2008-ban. 2009-ben a speciális szakiskolákban 1020 intézeti és állami nevelt (minden tizedik), 1856 veszélyeztetett (minden ötödik), 998 tanulási, magatartási és beilleszkedési nehézséggel küzdő (minden tizedik), 3262 hátrányos helyzetű (minden harmadik) és 1295 halmozottan hátrányos helyzetű (minden nyolcadik) diák végezte tanulmányait.

A SPECIÁLIS SZAKISKOLÁBAN TANULÓ DIÁKOK

„Meg azért nagy különbségek vannak köztük, tehát vannak olyanok is, akikről nehéz elképzelni, hogy bárhol is meg fogja állni a helyét, de van olyan is, aki szinte semmiben nem különbözik a normálaktól, tehát senki nem mondaná meg, hogy mentálisan sérült.” (részlet egy vezetői interjúból)

A testi-érzékszervi fogyatékoság mellett az enyhe fokban értelmi fogyatékos fiatalok képzését végzi a speciális szakiskola.¹¹ Az empirikus kutatás során személyesen is megtapasztalhattuk, mennyire széles azon diákoknak a köre, akik a speciális szakiskolák tanulócsoportjait alkotják. Mindnyájukban közös, hogy egy Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság jelölte ki számukra az adott intézményt, sajátos nevelési igényük szakszerű ellátása, fejlesztése érdekében. Senki nem kerülhet speciális szakiskolába akkor, ha a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság nem utalta oda. Ezen túl azonban mind fogyatékoság, mind családi, szociális helyzet tekintetében is nagy különbség

8 1998. évi XXVI. tv. 15. § (1–2); <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9604>

9 1993. évi LXXVI. tv. 12. § http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300076.TV
1993. évi LXXIX. tv. 126. § 2006-os módosítása

10 A bekezdés adatainak forrása: Oktatási Évkönyv 2008/2009. 134.o.

11 Vö.: Bánfalvy Csaba: Fogyatékosággal élő diákok a közoktatásban. 2002; <http://text.disabilityknowledge.org/Banfalvy-Kozokt.htm>

mutatkozik diák és diák között ebben az iskolatípusban. A speciális szakiskolások társadalmi háttere sokkal heterogénebb, mint a szakiskolásoké.

Annak szabályozása, hogy a szakértői és rehabilitációs bizottságok kit minősíthetnek enyhe értelmi fogyatékosnak, tehát kinek írhatják elő, hogy tankötelezettségét speciális tanintézményben folytassa, folyamatosan szigorodott az évek során, mégis a roma fiatalok túlréprezentáltságát tapasztaljuk a speciális szakiskolákban. A 2000-es évek elején országgyűlési biztosi jelentések bizonyították, hogy a speciális szakiskolákba származás szerint is kerülnek diákok.¹² 2002-ben a fogyatékosnak minősített diákok aránya Magyarországon 5,3% volt, amíg ugyanez az arány az Európai Unióban 2,5%-ra volt tehető.¹³ 2004-ben a fogyatékosnak minősített diákok aránya tovább emelkedett 6,4%-ra.¹⁴ Átlagosan a roma diákok a speciális szakiskolákba járó tanulók mintegy 30%-át¹⁵ alkotják.¹⁶

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ EMBEREK MUNKAERŐ-PIACI ESÉLYEI

A népszámlálási adatok szerint a fogyatékkal élő felnőtt lakosság 9%-a volt foglalkoztatott 2001-ben (a nem fogyatékosok foglalkoztatottsági aránya 37,8%), a mozgássérültek 6,3%-a, a látássérültek 13%-a, az értelmi fogyatékosok 7%-a rendelkezett aktív státusszal a munkaerőpiacon.¹⁷

Egy 2003-as felmérés szerint a legnagyobbak közé tartozó 138 magyarországi vállalat 58%-a alkalmaz fogyatékkal élő munkavállalókat¹⁸. A mozgáskorlátozottak foglalkoztatása mutatkozott a legmagasabbnak, értelmi fogyatékosokat csak a vállalatok 3,8%-a alkalmazott.

2007-ben 196 vállalat töltött ki kérdőívet a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatottságáról.¹⁹ Munkaerő-piaci helyzetüket tekintve a mozgáskorlátozottak aktivítása mutatkozott itt is a legnagyobbak. Az értelmi fogyatékosok foglalkoztatása csökkent, a korábbi 27%-ról 9%-ra esett vissza. A megváltozott munkaképességű dolgozók kétharmada segéd- vagy betanított munkát végez. A szerzőpáros korábbi, 2002-es, 2004-es kutatási eredményével összehasonlítva viszont látványosan, 15-ről 27%-ra nőtt azon munkáltatóknak az aránya, akik a nyílt munkaerőpiacon is megoldhatónak látják megváltozott munkaképességű alkalmazottaik elhelyezkedését.

12 <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/eselyegyenloseg/utolso-padbol-program>

13 <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/eselyegyenloseg/utolso-padbol-program>

14 Reformok az oktatásban. OKM, 2006, 196. o.

15 Kérdőíves felvételünk során is azt tapasztaltuk, hogy a válaszadó 54 iskolában a kilencedik évfolyamra beiskolázott roma tanulók aránya 31%. A speciális szakiskolák negyedében legfeljebb 10%, felében 10-50%, negyedében pedig legalább 50% a cigány tanulók aránya.

16 Bruckner László: Helyzetlemezés a Speciális Szakiskolai Képzés Fejlesztési Irányelveinek Meghatározásához. NSZI, 2006, 93. o.

17 Bánfalvy Csaba: A fogyatékos emberek és a munka világa. Szakképzési Szemle, 2005/2, 180-193. o.

18 Könczei-Komáromi-Keszi-Vicsek: A fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásáról a TOP 200 adatbázis alapján. http://mukutir.telco-system.hu/kutatas.plt?ks_no=154

19 Balogh Zoltán-Czeglédi Gábor: A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatási helyzete. 2007, OFA, 11. o. http://www.ofa.hu/index.php?WG_NODE=WebDownload&WG_OID=DSDfd946d93ad59f05c4

A speciális szakiskolát végzett fiatalok közül egy 2006-os felmérés szerint 32% folytatja tanulmányait egy új szakmában, 13% dolgozik a végzett szakmájában, 22,5% helyezkedik el tanult szakmáján kívüli munkakörben, 7,5% munkanélküli és 25% eltartott.²⁰ A 2009 őszén végzett kérdőíves vizsgálatunk feldolgozásakor mi is hasonló eredményeket kaptunk (erről részletesebben lásd a kiadvány következő írását).

Az általunk felkeresett iskolákban igen eltérő válaszokat kaptunk arra a kérdésre, hogy a diákok hány százaléka tud elhelyezkedni a szakvizsga letétele után. Többen 20-30% közötti értékre tippelték a sikeres elhelyezkedés arányát, de 10%-tól az 50%-ig kaptunk becslést. Az interjúk szerint is magasabb azoknak a diákoknak a száma, akik nem szakmájukban helyezkednek el, ha elhelyezkednek, és még többen maradnak az intézményben egy újabb szakma megszerzéséért.

A fogyatékos fiatalok esetében is kulcsfontosságú a szakmaszerzés. Amíg a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatási rátája 8 általános iskolai végzettség esetén 14%, addig a szakmát szerzetteké – még mindig nagyon alacsony szám, de – a duplája, 28%. Az érettségizettek foglalkoztatási rátája ennél csak 1%-kal, a felsőfokú végzettségűeké 7%-kal magasabb.²¹ Az Európai Unióban az összes fogyatékkal élő 44%-a aktív, 51%-a inaktív, 5%-a munkanélküli.²²

ÚT A MUNKAERŐPIACRA – INTEGRÁCIÓS MEGOLDÁSOK

Kutatásunkban arról kérdeztünk minisztériumi szakértőket, civil szolgáltatókat, speciális szakiskolák igazgatóit és pedagógusait, hogy melyek azok a megoldások, amelyek sikerre vezetnek a speciális szakiskolás fiatalok munkaerő-piaci integrációjában, és melyek azok a lépcsőfokok, amelyek hiányoznak a társadalom és a munka világába való sikeres beilleszkedés útjáról. A kapott válaszokat öt nagyobb csoportba rendeztük, a családi háttér, a képzés, a foglalkoztatás, a munkahelyi szocializáció és az iskola–munkaerőpiac kapcsolata szerinti szemszögből megközelítve a problémát.

1. CSALÁDI HÁTTÉR, ISKOLAI KÖRNYEZET

„Az iskolának igazából nem feladata a munkaerőpiacra juttatás, csupán a szakképesítés. Ez valójában a szülők feladata lenne. Az iskola annyiban tud segíteni, hogy a végzés előtt álló tanulókkal megismerteti a munkaügyi köz-

²⁰ Bruckner László: Helyzetelemzés a Speciális Szakiskolai Képzés Fejlesztési Irányelveinek Meghatározásához. 2006, NSZI, 113. o.

²¹ Társadalmi jellemzők és ellátórendszerek. KSH 2008. <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/tarsjell/tarsjell08.pdf> p.66.

²² Eurostat <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>

pontok képviselőit, ők elmondják a teendőket, hogy mit kell tennie egy pályakezdőnek. Ezekre az előadásokra a szülőket is meg szoktuk hívni. Ez azért egy nagy segítség, de valójában a szülők feladata lenne. És az is tapasztalat, hogy ahol a szülő maga is dolgozik, és olyan a viszonya a munkához, hogy szükséges, és igenis csinálni kell, és ezt képviseli következetesen a családban is, azért ott nagyobb számban helyezkednek el a gyerekek.” (részlet egy vezetői interjúból)

A családi háttérre való visszautalás mindegyik interjúban előfordult. Többek szerint az elhelyezkedés sikerének lényegi meghatározója az, hogy milyen a családban a munkához való hozzáállás, illetve lát-e példát a diák egy dolgozó szülőtől. Ezeknek a tényezőknek a megléte természetesen azokat a fiatalokat érinti, akik komoly szociális hátrányokkal rendelkeznek. Mindamellett ritkaságnak számított az interjúinkban az a vélemény, amely a munkaerőpiacra juttatást teljesen szülői feladatnak, felelősségnek tartotta volna. A szülői háttér meghatározó szerepe vitathatatlan, viszont felmerül a kérdés, vajon tud-e eredményes képzést folytatni egy oktatási intézmény, ha a munkaerőpiacra való felkészítést nem tartja saját feladatának. Különösen a hátrányos helyzetű családok gyermekei igényelnének átlagon felüli támogatást a munkaszocializáció, munkaerőpiacra lépéshez szükséges felkészülésük terén.

Egy másik probléma lehet a speciális szakiskolákba járó fiatalok elhelyezkedésekor a túlságosan is óvó környezet. A túlfelvélt, védő hozzáállás arra biztatja a diákot, hogy sokáig maradjon az iskola biztonságos falai között, szerezzen akár több szakképesítést is, de ne lépjen ki az esetleges kudarcokkal fenyegető munkaerőpiacra. Ez legalább olyan szerepet játszik abban, hogy a speciális szakiskolások körében magas a második szakmát is elsajátítók aránya, mint a pályaváltási szándék vagy a két szakma birtokában magasabb elhelyezkedési esély.

Legtöbb interjúalanyunk a jelenlegi képzési feltételek mellett a tanulásban akadályozott diákok oktatását, szakképzését gyógypedagógiai intézményben tartja eredményesen folytathatónak. Elmondásuk szerint a speciális szakiskola olyan szolgáltatásokat tud biztosítani diákjai számára, amelyek integráló intézményekben nem érhetők el a fiatalok számára. A speciális képzettségű gyógypedagógusok mellett ennek jellemző mutatója az alacsony osztálylétszám, amelynek köszönhetően több figyelmet tudnak fordítani a diákokra a képzés ideje alatt. Egyfelől természetes is a speciális szakiskolák intézményvezetőinek állásfoglalása a gyógypedagógiai oktatás mellett, hiszen maguk ellen beszélnének, ha a teljes integrációt támogatnák. Hasonló véleményt azonban oktatási intézményekhez nem kötődő szakértőtől is hallottunk. A speciális szakiskolákban megforduló diákok képességeinek, háttérének sokszínűsége miatt azonban az tapasztalható, hogy komoly akadályt jelent a gyógypedagógiai és az integráló oktatási programok közötti átjárhatatlanság. Az a gyermek, akit a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság gyógypedagógiai intézménytípusba

javasolt, már nagyon nehezen tud kilépni ebből a speciális oktatási formából. Problémás az a gyakorlat, hogy a szakiskola és a speciális szakiskola között alig van átjárás.

„Az a problémánk, hogy ez egy szegregált intézmény. Ide szakértői vélemény-nyel jöhetnek a tanulók. Csak akkor vehetjük fel, ha van szakértői vélemény. Van olyan gyerek, aki ép értelmű, és már minden középiskolából kirúgták, de ide nem jöhet. Fordított integráció nem működik. Tehát ez úgy van, hogy megváltoztatták a sajátos nevelésű gyerek fogalmát. Csináltak egy SNI A-t és egy SNI B-t. Minden gyereket megvizsgáltak, és eldöntik, hogy ki hova kerül, de ez a határ nem olyan éles. Van olyan gyerek, akit muszáj integrálni a normálba, de nem odavaló. A szülő is mondja, hogy nem állja meg a helyét a normálban. Van olyan gyerek, akit muszáj ide felvennünk, de esetleg a normálban is megállná a helyét, ezek a kategóriák nem ilyen merevek.” (részlet egy vezetői interjúból)

2. KÉPZÉS

A sikeres munkaerő-piaci integrációnak egyik alapvető feltétele, hogy a speciális szakiskola megfelelő képzést nyújtson diákjainak. A munkaerőpiacra vezető eredményes képzés jellemzőjének egyik összetevője lehet a pedagógus támogató hozzáállása. A speciális szakiskolák vezetői mind elégedettnek bizonyultak pedagógusaik munkájával, a szakma egésze jó állapotban van, és elismerésnek örvend.

A pályaaorientáció kérdését elengedhetetlenül fontosnak tartanak a szakemberek, és az általános iskola 7–8. osztályában is bevezetésre érdemesnek gondolják annak érdekében, hogy a fiatalokat az érdeklődésüknek, képességeiknek megfelelő szakmában kezdjék el képezni. A pályaaorientációs képzés így módon a 7.-től a 10. osztály végéig segítené a tanulókat a szakmák közötti eligazodásban. Amennyiben a diákot a neki való úton képzik, motivációja könnyebben megtartható, és nagyobb esélye van eredményesen, sikerélményekkel gazdagodva befejezni a képzést, és önbizalommal nekiindulni az elhelyezkedés esetleges nehézségeinek. A sikeres elhelyezkedéshez szükségesnek tartották az erősen gyakorlatorientált képzést, valamint a magas színvonalú szaktudást is.

Az intézményvezetők örömmel fogadták a részsakképesítések lehetőségének bevezetését. Nem egy esetben talákoztunk olyan igazgatóval, aki a részsakképesítés megszerzését realisabb célnak tekinti a speciális szakiskolások számára, mint magának a teljes szakmának a megtanulását. Így módon betanított munkakörökre képezhetnék ki a diákokat, ez többek szerint jobban megfelelne a speciális szakiskolák diákok képességének.

„Elvileg megkapja a teljes szakképesítésről a bizonyítványt, ha sikerül a szakmunkásvizsgája, de mindannyian tudjuk, hogy a tanulásban akadályozott – régen úgy hívták, hogy enyhe értelmi fogyatékos tanuló – igazából a segédmunkásnak felel meg, ami nincs már. Lehet neki teljes bizonyítványt adni, de nem lesz belőle vállalkozó, egy önálló vállalkozó. Alkalmazott lesz, ráadásul általában egy mester mellett dolgozik inkább.” (részlet egy vezetői interjúból)

Hozzá kell tenni, hogy a részszzakképesítés mint lehetőség került elő az interjúkban, nem pedig mint bevált gyakorlat, ugyanis a részszzakképesítésekhez tartozó vizsgákat még nem szervezte meg egyik vizsgáztató szerv sem interjúink készítését megelőzően.²³

3. FOGLALKOZTATÁS

1991 óta minden 20 fő feletti munkavállalói létszámmal rendelkező cég köteles rehabilitációs hozzájárulást fizetni abban az esetben, ha dolgozóinak legalább 5%-a nem megváltozott munkaképességű.²⁴ A rehabilitációs hozzájárulás összegét 2010. január 1-jétől a korábbi érték ötszörösére emelték, így az a munkaadó, aki 5%-ban nem alkalmaz megváltozott munkaképességű munkavállalót, 964 500 Ft/fő/év rehabilitációs hozzájárulás fizetésére kötelezett.²⁵

A speciális szakiskolában végzettek sikeres munkahelyi integrációjának a foglalkoztató szempontjából tekintve is többfajta megoldása létezik. A támogatott foglalkoztatáshoz hozzátartozik egyfelől a munkahelyteremtés, különösen olyan foglalkoztatók létrehozása, ahol egyszerű munkafolyamatok is biztosíthatók a fogyatékossgal élő munkavállalók számára. Akadt, aki állami munkáltatók feladatának tekintette a fogyatékosok alkalmazásának biztosítását. Sokan említették a vállalatoknak járó adókedvezmény fontosságát, amennyiben azok megváltozott munkaképességű vagy fogyatékos személyeket alkalmaznak.

„Még arra is gondolok, hogy ha esetleg azzal tudnánk talpálni a leendő munkaadóknál, hogy legalább egy éven keresztül mondjuk jelentős kedvezményt kapnak a foglalkoztatáshoz, ami nem jár túl sok papírmunkával, az valószínűleg lendítene az ügyön.” (részlet egy vezetői interjúból)

A sikeres munkaerő-piaci integráció rendkívül fontos eszközének tartanak szakértőink az elhelyezkedés első hónapjaiban, évében a kezdő munkavállalónak nyújtott mentori segít-

²³ Az interjúkra 2010 első felében került sor.

²⁴ http://www.apeh.hu/adoinfo/egyebkot/rehab_hozzaj_megvalt.html

<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=13238&articleID=20802&ctag=articlelist&iid=1>

²⁵ <http://www.mbeinfo.hu/node/110>

séget. Tapasztalataik szerint néhány hónapra van szükség ahhoz, hogy a pályakezdő fiatal beilleszkedjen az új környezetbe, rutinos, megbízható munkavállalóvá válhasson. Ebben az időszakban egy mentor jelenléte nemcsak a munkavállaló, hanem a munkaadó számára is hasznos ezeken a munkahelyeken, hiszen a munkaadónak is meg kell tanulnia, mire van szükségük a fogatékos dolgozóknak az eredményes munkavégzéshez. Példa ilyen szolgáltatásra a Salva Vita Alapítvány 15 éves múltja visszatekintő Támogatott Foglalkoztatás Programja. A program fő célja, hogy fél éven keresztül teljes körű segítséget nyújtson mind a munkaadónak, mind a munkavállalónak a sikeres munkavégzés érdekében, majd meghatározott időn keresztül utókövetést folytasson.²⁶

„Igen. Ez egy évnél rövidebb is lehet. Csak amíg azt a védettséget, amit az iskolában élvezett, ha külsős gyakorlati helyen volt, akkor csak minden második héten, hogy azt a figyelmet vagy annak töredékét megkapja: hogy kifizettek-e téged, van-e szerződésed, kaptál-e munkaruhát, megvan-e az ebéded, mi bajod van azzal az emberrel, aki folyton piszkál téged, és így meg így segítek neked azt a munkahelyi konfliktust elintézni. Ez elég volna. És, ha ez fél év után is sikerül, akkor már nem érdekes, addigra befogadják.” (részlet egy vezetői interjúból)

4. MUNKASZOCIALIZÁCIÓ ÉS A MUNKAHELYI GYAKORLAT (MHGY) PROGRAM

A későbbi sikeres elhelyezkedés egyik legjelentősebb feltétele a munkaszocializáció, amelyhez a külső gyakorlati helyek bizonyulnak jó terepnek. Az iskolaigazgatók nagy többsége szerint jó lenne, ha a speciális szakiskolások közül is egyre többen mennének gyakorlatra cégekhez tanulószerveződéssel.

Főként készségfejlesztő speciális szakiskolák, de speciális szakiskolák számára is elérhető a Salva Vita Alapítvány által szervezett Munkahelyi Gyakorlat Program²⁷. A program keretében pedagógusi kísérettel iskolánként 2-3 fiatal egy éven keresztül, néhány hónaponként gyakorlati helyet váltva külső vállalkozóknál, cégeknél végezhet szakmai gyakorlatot. A diák ismerkedhet ezáltal a munkahelyi légkörrel, és szembesülhet a munkavállalóval szemben támasztott elvárásokkal. A programot az Oktatási Minisztérium engedélyezte központi programmodulként, tehát választható modul immár az MHGY, de annak ellenére, hogy 15 éves történetre tekint vissza, finanszírozása még mindig csak pályázati úton oldható meg. Az alapítvány évek óta küzd azért, hogy normatív támogatást nyerjenek a programhoz, így

26 http://www.salvavita.hu/?menu_id=1310&topmenu=1300&oldal_id=1310&oldal_tipus=menu

27 http://www.salvavita.hu/index.php?menu_id=1330&topmenu=1300&oldal_id=1330&-z=menu

sokkal több diák ismerkedhetne a munkahelyi környezettel külső vállalkozóknál. Gazdaságkutató cégekkel összedolgozva kiszámolták, hogy a programban részt vevő diákok esetén a normatívát évi 100.000 Ft-tal megnövelve finanszírozni lehetne ezt a modult. A részt vevő iskolák dicsérik a programot.

A Munkahelyi Gyakorlat Program másik nagy előnye, hogy megismerteti a szakiskolások ezen csoportját a munkaadókkal, akik ezáltal az esetek többségében leküzdik előítéleteiket, nyitottabbá válnak a fogyatékos, megváltozott munkaképességű munkavállalók alkalmazására. Nem egy interjúalanyunk számolt be akár a Munkahelyi Gyakorlat Program, akár a külső gyakorlati helyen végzett szakmai gyakorlat lehetősége után arról, hogy a vállalkozó megismerte a gyakorló fiatal, és végzése után alkalmazta is.

„Többek között azért is, mert ahol egyedi helyre visszük ki őket, gyakran továbbfoglalkoztatják őket, tehát ezt felismertük, hogy belekerülnek egy kapcsolattrendszerbe. Mert mi azt látjuk, hogy gyakran ez a kezdő időszak az, amikor van egy távolságtartás, és ha van tapasztalat a munkájukról, a hozzáállásukról, akkor utána már kellene. Tehát jellemzően vannak itt végzett gyerekeink, akikért kapkodnak aztán azok a vállalkozók, akiknél ott voltak a gyerekek, és azt mondják, hogy foglalkoztatják őket.” (részlet egy szakértői interjúból)

Nemrégiben indult el a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítványnak köszönhetően a „Kompetenciaközpontú oktatásfejlesztés, a munkavállalásra való felkészítés egyéni programja” (KOMP-program), ami a képzési időben a Munkahelyi Gyakorlat Program elé illesztett, arra rávezető kísérleti program, jelenleg öt szakképző intézményben próbálják ki.²⁸ A programcsomagot a 9. évfolyamos diákok fejlesztésére dolgozták ki az önismeret, a pozitív énkép, a munkavállaláshoz szükséges alapkompenciák fejlesztése érdekében. A program, az őt követő Munkahelyi Gyakorlat Programhoz kapcsolva mintegy kompként szállítja a tanulókat a tanulásból a munka világába.²⁹

5. KAPCSOLAT A MUNKAERŐPIAC ÉS AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNY KÖZÖTT

Amikor feltettük interjúalanyainknak a kérdést, mi az, amire leginkább szükség van a sikeres munkaerő-piaci integrációhoz, a legtöbben a munkaerőpiac és az oktatási intézmény közötti kapcsolat fontosságát fogalmazták meg válaszukban.

²⁸ Az EU 2020 Stratégia és a fogyatékos emberek számára hozzáférhető szakiskolai innovációk Magyarországon <http://www.fszk.hu/fszk/sajtoszoba/Az-EU-2020-Strategia.pdf> p. 8–9.

²⁹ Az EU 2020 Stratégia és a fogyatékos emberek számára hozzáférhető szakiskolai innovációk Magyarországon <http://www.fszk.hu/fszk/sajtoszoba/Az-EU-2020-Strategia.pdf> p. 9.

„Ez a környék azért nem olyan ellenszenves velük, tehát például meghívjuk a munkáltatókat, vállalatokat, kft.-ket, akikkel kapcsolatunk van, illetve szakképzési hozzájárulással is segítenek minket, és akkor ők egy-egy diáknak értékelik a küzdelmét, és kiválasztják. Erre azonban országos szinten is szükség lenne, mert nagyon sok minden a kapcsolatokon múlik.” (részlet egy vezetői interjúból)

Ennek a kapcsolatnak sokak szerint ott kell kezdődnie, hogy az oktatási intézmény rendelkezzen megfelelő információkkal arról, hogy mely szakmákra van szüksége a környező munkaerőpiacnak, hol lesz esélyük a fiataloknak az elhelyezkedésre, és ehhez igazítsa szakmakínálatát.

„A klasszikus fogyatékos szakmák, szőnyegszövés, bőrdíszműves..., de egész Európában nem lehet ennyi szőnyeget eladni. Tehát a képzés jó, de szükség-telen.” (részlet egy vezetői interjúból)

A cél az lenne, hogy a vállalkozók maguk rendelhessék meg a számukra fontos képzéseket a speciális szakiskoláktól. Több, általunk megismert speciális szakiskola sok munkát fektet be azért, hogy felmérje a környező munkaerő-piaci igényeket, és folyamatos kapcsolatban maradva a munkaadókkal, figyelemmel kövesse a keresletet érintő változásokat. A vállalkozókkal való kapcsolatrendszer felépítése és megtartása nemcsak a munkaerő-piaci igények felmérése miatt fontos. A vállalkozók segítséget nyújthatnak a fiataloknak a pályaaorientációban, gyakorlati helyet biztosíthatnak a szakmát tanulóknak, és végzés után alkalmazhatják is őket. Kialakul a kapcsolat a diák és vállalkozó között, idejében elindul a munkaszocializáció, és a pályakövetés is könnyebb akkor, ha a diák olyan cégnél dolgozik, amellyel az iskola kapcsolatban áll.

„Itt a középsúlyos fiatal szinte elhelyezhetetlen, mert senkit nem vesznek fel közülük. Az enyhe sérülteket viszont nagyon jól vissza lehetne integrálni a munkaerőpiacra, mert szerintem, aki nálunk elvégzi a sütőipari munkás szakmát, azok számára egészen biztos, hogy találna valamilyen helyet a sütőipari vállalat, ha kapna valami támogatást, anyagi segítséget. Volt nálunk ugyanis integráltan középsúlyos gyerek is, és az EQUAL Pályázat előtt volt egy munkaerőpiacra való segítséget támogató pályázat, amiben a kenyérgyárnak lehetősége volt olyan eszközt vásárolnia, amin ez a középsúlyos gyerek is tudott dolgozni. Ez egy kenyérszeletelő és csomagoló gép volt, amit ez a gyerek kiválóan használt, hiszen csak egy-egy munkafolyamatot tanult meg. Tehát tudta használni a kenyérszeletelőt, el tudta rakni a becsomagolt kenyeret, ez egy neki illő munka.

Azóta is ott dolgozik a kenyérgyárban, és ennek már vagy hat éve. Mindezt a támogatásból tudta megvalósítani a kenyérgyár.” (részlet egy szakértői interjúból)

Ahogy a fenti idézet is mutatja, a munkaadók érdeklődésének felkeltése nem lehetetlen feladat. Az iskolából a munka világába történő sikeres átmenet érdekében komoly igény mutatkozik arra, hogy egy közvetítő segítségét vehessék igénybe a munkaadók és az iskolák. Ezt a hídszerepet elvileg betölthetné akár a munkaügyi központ is, de többen említették, hogy szívesen dolgoznak és dolgoznának együtt civil szolgáltatókkal, akik segítenének a munkaadóval való kapcsolattartásban, a munkaerő-piaci igények felmérésében, és elsősorban abban, hogy munkát közvetítsenek az álláskeresőnek, munkavállalót ajánljanak az állást hirdetőnek, illetve érdekeltté tegyék a cégeket abban, hogy fogyatékkal élő munkavállalók számára munkaköröket alakítsanak ki. Ezt a feladatot tipikusan civilszervezetek látják el Európában.

„És az is lehetne, hogy a munkaügyi központ részlege, csoportja, 2 ember, elvállalná ezt, akár az ifjúsági munkaügyi központon belül, hogy kapcsolatot tart ezekkel a fiatalokkal, akik elhelyezkedtek, mindegy, hogy általuk vagy maguktól, és ez lenne a munkája, foglalkozása, hogy figyelemmel kísérné, és hozzá lehetne fordulni, mobilon fölhívni, interneten.” (részlet egy vezetői interjúból)

A nyílt munkaerő-piaci integráció mellett lehetőség van olyan alternatív munkaerő-piaci szolgáltatások igénybevételére is, amelyek kifejezetten sérült munkavállalók számára biztosítanak munkalehetőséget. Ezeknek az alternatív megoldásoknak a szolgáltatására is számos civil szolgáltató és alapítvány vállalkozik.³⁰ Legyen szó a fiatalok akár nyílt munkaerő-piaci, akár alternatív alkalmazásáról, a civilszervezetek belépésével olyan tudás hasznosulhatna az integrációban, amely mind az iskolai, mind a munkavállalói oldalról hiányozhat, pedig elengedhetetlen fontosságú a fogyatékos fiatalok sikeres elhelyezkedése érdekében. A speciális szakiskolák munkaerő-piaci orientációjáról szóló vizsgálatunkban ez a hármas kapcsolat volt az, amelyet legerősebb igényként tapasztaltunk az interjúfelvételek során.

„Vannak visszajelzések erről, egyrészt, mert többen is a szakdolgozatukat az utógondozásról írták, hiszen minek tanítunk, ha utána meg nincs munka?! Ezt azonban nemcsak konkrétan a speciális szakiskolásokkal csináltuk, hanem mindenkivel. Azt az eredményt hozták ki, hogy azok, akiket el tudtunk helyezni, és segített az Életesély Alapítvány, illetve más felnőttek, akkor ők megmarad-

³⁰ Lásd: Dávid Andrea – Móricz Rita – Szauer Csilla: Ígéretes gyakorlatok, Foglalkoztatási Rehabilitációs példák Magyarországon. FSZK, 2007.

tak. Ők azért is maradtak meg, mert olyan területre mentek, ahol képesek helytállni. Például a monoton, egyforma dolgokat ők nagyon szívesen csinálják.” (részlet egy szakértői interjúból)

Ha a munkaerőpiac–iskola–civil szektor fiatalok foglalkoztatásának érdekében folytatott együttműködéséről beszélünk, meg kell említenünk azt a 141/2006-os kormányrendelet³¹, amely életre hívott egy olyan szövetkezeti formát, amely a nyílt munkaerőpiacon nem vagy bizonytalanul foglalkoztatható réteg munkaerő-piaci integrációját célozza meg. A szociális szövetkezeteket a foglalkoztatás terén a piac és a civil szektor által ki nem elégített szükségletekre hivatott választ nyújtani. A szövetkezet célja, hogy munkanélküli, szociálisan hátrányos helyzetű tanuló vagy hallgató tagjainak munkalehetőséget biztosítson, és közösségi alapjából elősegítse tagjai szociális helyzetének javulását. A szövetkezet iskolaszövetkezetként is működhet. A szociális szövetkezetek létrehozását az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) pályázatokkal támogatja.³²

31 2006. évi X. törvény 141/2006. (VI. 29.) Korm.rendelet a szociális szövetkezetekről

32 http://www.ofa.hu/index.php?WG_NODE=WebKozlemenyek&WG_OID=NSF0d5ec938c26f9f07

MÁRTONFI GYÖRGY

SPECIÁLIS SZAKISKOLÁK VEZETŐINEK VÉLEMÉNYE AKTUÁLIS SZAKPOLITIKAI KÉRDÉSEKRŐL

2009 novemberében egy kétoldalas, postai úton kiküldött kérdőívvel kerestük meg a speciális szakiskolák vezetőit. Ebben olyan aktuális szakpolitikai témákról kérdeztük véleményüket, mint a tankötelezettségi korhatár 18 éves korra emelése, a TISZK-rendszer, a pályakövetés. Minthogy az egyidejűleg a szakiskolák igazgatóinak postázott kérdőív kérdései úgy 70-80%-ban megegyeztek ezzel, lehetőség nyílt a két intézménytípus összehasonlítására. Az iskolák mintegy harmadából (a szakiskolák 28 és a speciális szakiskolák 34%-ából) érkeztek vissza a kitöltött kérdőívek (188, illetve 54 db).

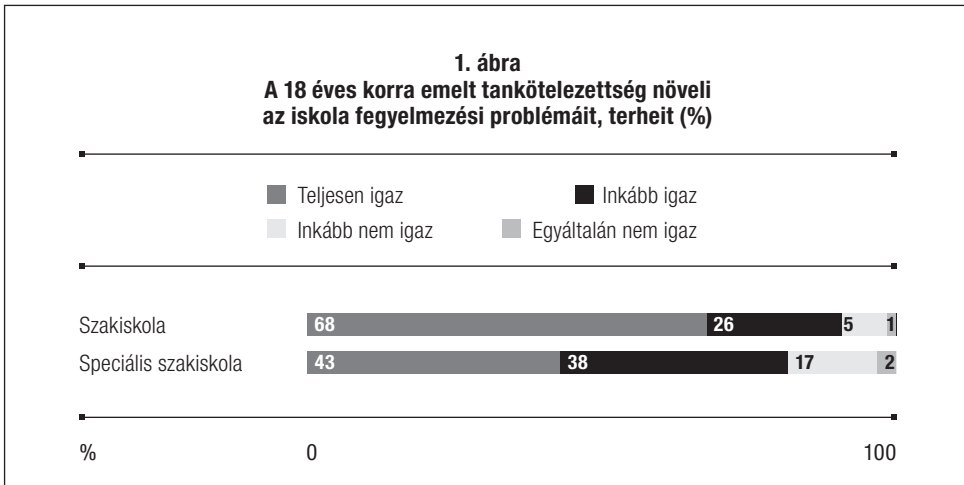
A speciális szakiskolák akkor is jogosultak szakképzési hozzájárulás fogadására, ha nem tagjai térségi integrált szakképző központoknak (TISZK), de szakképző intézményként lehetőségük van a TISZK-hez való csatlakozásra. A megkérdezett speciális szakiskoláknak pontosan a fele volt TISZK-ben, legtöbbjük a kezdetektől, de néhány speciális szakiskolát már a TISZK megalakulása után „vitt be” a fenntartója, hiszen érdemben mindig a fenntartók döntöttek erről, nem az intézmények. Az utólagos csatlakozásra általában praktikus megfontolások alapján került sor, mint például a TISZK-ek TÁMOP-os pályázatai egyes indikátorainak a könnyebb teljesítése érdekében.

Bár nem az intézményvezetők dönthettek a TISZK-hez tartozásról, a már TISZK-tag intézmények vezetői közül sokan – kicsivel több mint a megkérdezettek fele – összességében előnyösnek remélik a TISZK-en belüli létet. Akik viszont nincsenek (még?) TISZK-ben, azok elsöprő többsége ódzkodik egy ilyen változástól, és intézménye számára a kívülmáradást előnyösebbnek gondolja. Ennek feltételezett oka, hogy egy integrációhoz tartozás mindig csökkenti az intézményi autonómiát, ami e speciális intézményeket különösen fenyegeti, és féltő, hogy egy csatlakozás a speciális szakiskola olyan – jelenleg kedvező – mutatóinak is az átlag felé való elmozdulását, azaz romlását eredményezné, mint az átlagos osztálylétszám

vagy az egy pedagógusra eső diákok száma. Ami a diákok számára előnyös lehet a TISZK-ben, a szakiskolák és speciális szakiskolák közötti mindkét irányú átjárás, ami jelenleg szabályozási változtatást is igényelne.

A speciális szakiskolák között alig van olyan, amely ne más feladatellátási hellyel – legtöbbször általános iskolával és/vagy szakiskolával, de sokszor középiskolával, óvodával – működne egy intézményen belül. Ez nincs így a megkérdezett vezetőknek, négyötödük úgy látja, hogy a diákok szempontjából előnyösebb (lenne) az önálló intézményben való működés. Ez a válasz független a TISZK-tagságtól, tehát azokat is jellemzi, akik TISZK-ben és azokat is, akik azon kívül működnek.

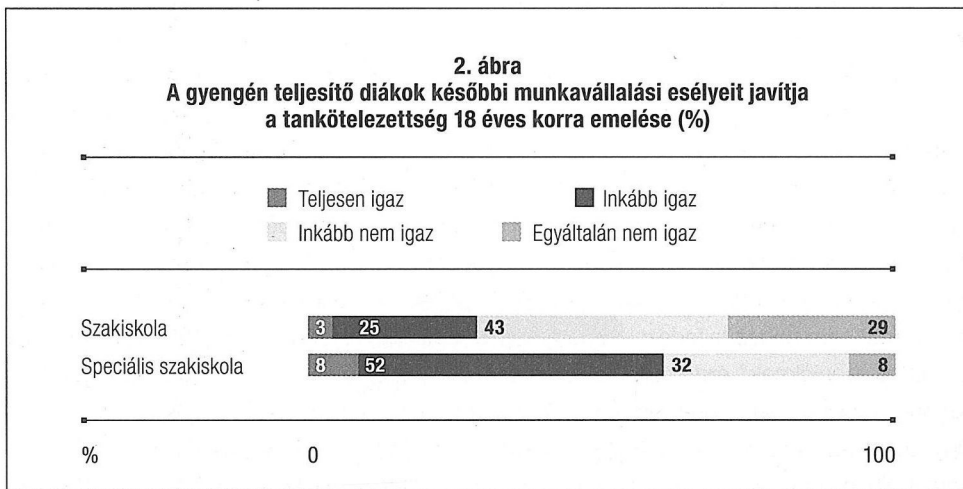
2009 őszén már elmúltak 16 évesek azok, akik 1998-ban kezdték meg általános iskolai tanulmányaikat. Így ekkorra az iskoláknak már megvoltak az első tapasztalatai arról mekkora feladatot jelent számukra a megemelt tankötelezettségi korhatár, az, hogy olyanoknak is iskolába kell járniuk, akik egy-két évvel korábban már 16 éves korukban jogszerűen kiléphettek, vagy eltávolíthatóak voltak az oktatásból. Feltételeztük, hogy ennek a rétegnek az iskolában tartása növeli az iskolákban a fegyelmezési problémákat. Az iskolák nagy része valóban vissza is jelezte a megnövekedett problémákat (1. ábra). Ugyanakkor a speciális szakiskolák lényegesen kevesebb problémáról számoltak be, mint a szakiskolák.

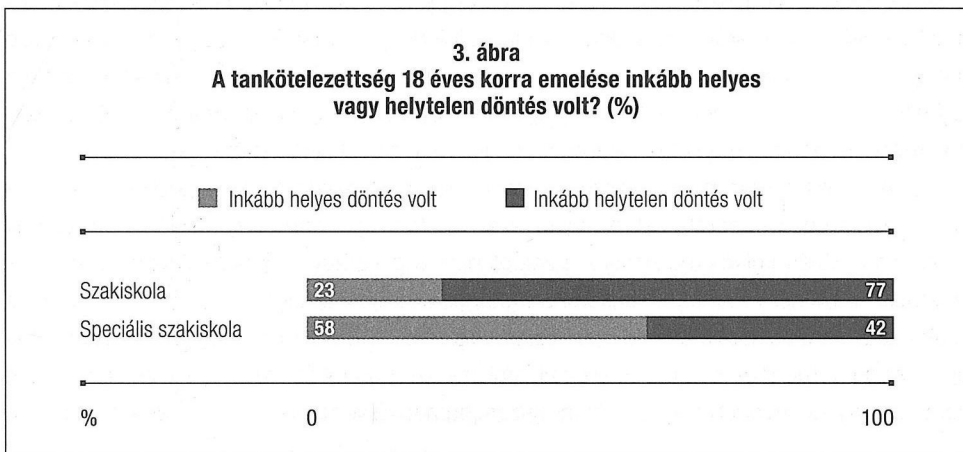
Az 1996-os törvénymódosítást a tankötelezettség idejéről az indokolta, hogy a munkaerő-piacon a képzetlenek, az iskolából korábban kimaradók számára létszámukhoz viszonyítva már alig volt munkakínálat. A gazdasági verseny növekedése folyamatosan csökkenti a képzetlenek iránti igényt, és minden munkaerő-piaci prognózisban ez a trend szerepel. Ráadásul a képzetlen munkanélküliek munkaerő-piaci integrálása drága és kockázatos tevékenység. Ezért az akkori oktatáspolitikai – párhuzamosan a középiskolai expanzió ösztönzésével – a nem középiskolába, hanem szakmai képzésbe kerülők esetében is a hosszabb iskolázás

mellett döntött. Hosszabb iskolázás, képzettebb munkaerő, alacsonyabb munkanélküliség és társadalmi költségek - némi leegyszerűsítéssel ez volna a döntés háttere.

Megkérdeztük tehát az igazgatókat, hogy a magasabb életkorban befejeződő tankötelezettség vajon javítja-e a gyengén teljesítő fiatalok későbbi munkavállalásának esélyeit. Itt is eltérő válaszokat kaptunk a két intézménytípusból (2. ábra). A speciális szakiskolák vezetői többségükben optimisták, a szakiskolai vezetők inkább szkeptikusak.

Kíváncsiak voltunk, hogyan ítélik meg az igazgatók a tankötelezettség emeléséről szóló, 1996-os döntést. Nos, a két iskolatípus vezetői ebben a kérdésben sincsenek egy véleményen. Négy szakiskolai igazgatóból három helytelen döntésnek minősítette a korhatáremelést, míg a speciális szakiskolák többségében - még mindig, az első év náluk is jelentkező nehézségei ellenére - támogatják azt (3. ábra).

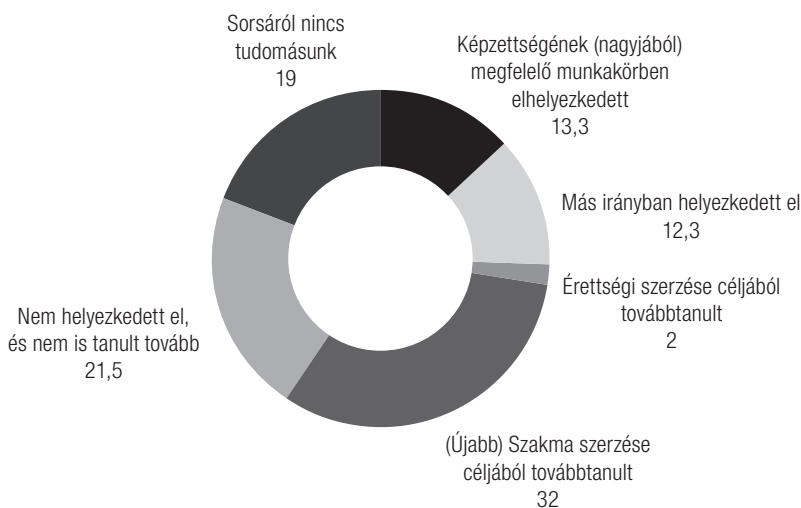
Érdemes elgondolkozni a két intézménytípus vezetőinek markáns véleménykülönbségén. A válaszok különbözősége mögött két dimenzió együttes hatását sejtjük. Az egyik az (intézményi) érdek, a másik a vezetők pedagógiai gondolkodása, hozzáállása. Mindkettő karakteresen más. A speciális szakiskolák kevésbé szenvedték meg a tankötelezettségi korhatár emelését. Leginkább azért, mert sokkal jobb feltételek mellett dolgoznak: kisebbek az osztályszámok, több pedagógus jut egy diákra, sok a speciálisan képzett gyógypedagógus, akik olyan jellegű problémakezelésre is alkalmasak, amivel a szakiskolák képtelenek megbirkózni. A speciális szakiskolák nem érzik eszköztelennek magukat, mert humánerőforrásuk, feltételrendszerük sokkal több – pedagógiai és társadalmi – probléma kezelésére teszi alkalmassá őket. De talán az is megmutatkozik a válaszok statisztikai eltérésében, hogy a speciális szakiskolák csak részben értelmezték magukat oktató-szakképző intézményként, egyúttal hangsúlyosan a valamilyen hátránnyal küszködő fiatalok társadalmi integrációjára törekednek, ami nem új fejlemény. Miközben nagyon nagy átfedés van a két intézménytípusban megjelenő tanulói réteg között – a speciális szakiskolába való bekerülés szabályozása miatt –, a két intézmény közötti átjárás lehetőségei szűkre szabottak. És bár az érdek motívumát sem nehéz felfedezni abban, hogy a speciális szakiskolai vezetők 58%-a szerint a „kettes tanulóknak” érdemesebb volna speciális szakiskolában tanulniuk, és csak 42% szerint szakiskolában, a kérdést mégis érdemes megfontolni (ezért is tettük fel). Mi inkább úgy fogalmaznánk, hogy a „kettes tanulóknak”, a motiválatlanoknak, akiket az általános iskola is elhanyagolt, vagy fejlesztésük meghaladta az általános iskola kapacitását, olyan iskolára volna szükségük, amely jobban hasonlít a speciális szakiskolák többségére, mint a mai szakiskolák többségére.

A végzett diákok pályakövetése egyre fontosabb szakpolitikai prioritás. A speciális szakiskolák vezetőinek közel egyharmada jelezte, hogy végzettjeinek sorsát nyomon követi, és dokumentálja a végzés évében, sőt, néhányan több éve végzett diákjaikról is tudják, hogy mi lett sorsuk. További egyharmad tett ugyan erőfeszítéseket erre korábban, de nem regisztrálta, és nagyjából egyharmadra tehető azok aránya, akik csak esetlegesen szereznek tudomást végzettjeik sorsáról. Ugyanakkor az igazgatók 89%-a tartaná fontosnak, hogy legalább a végzés évében kapjanak visszajelzést diákjaik további pályájáról, de közöttük a többség azt is fontosnak gondolja, hogy több éve végzettjeik pályájáról is legyen információjuk. Ezekre a kérdésekre nagyon hasonló válaszok érkeztek, mint a szakiskolákból.

A megkérdezett vezetők összességében azonban legalább becslést tudnak adni a diákok nagy részének sorsáról (4. ábra), mindössze a diákok egyötödének elhelyezkedéséről vagy további tanulásáról nincs tudomásuk. Ezek alapján végzés után legalább (hiszen közöttük is lehetnek, akiről nem tudnak) a diákok harmada elhelyezkedik, nagyjából fele részük a tanult szakmához kapcsolható munkakörben. Ennél valamivel többen továbbtanulnak, általában egy újabb szakma megszerzését tűzik ki célul, ami itt – szemben a szakiskolával – ingyenes. Igen sokan, nagyjából minden negyedik fiatal viszont sem további tanulmányokat nem folytat, sem

elhelyezkedni nem tud. Az arányok mások, mint a szakiskolákban. Ott a becslések szerint másfélszer annyian helyezkednek el, és magasabb a szakmában elhelyezkedők aránya is (közel egyharmada a végzősöknek). A továbbtanulók aránya valamivel alacsonyabb a szakiskolában, és innen a többség érettségi megszerzésére irányuló programban tanul tovább. A sem nem dolgozók, sem nem tanulók aránya a szakiskolában végzettek között kevesebb mint fele annak, amennyit a speciális szakiskolákban végzettek között jeleztek.

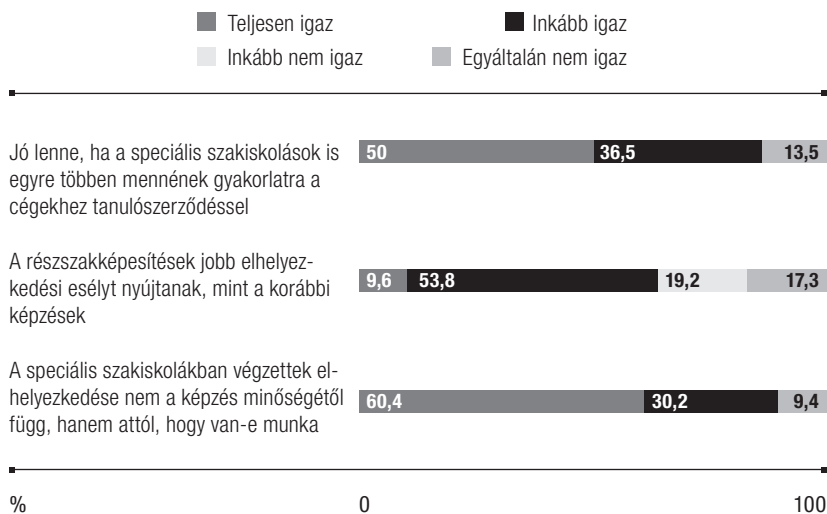
4. ábra
Speciális szakiskolás diákok végzés utáni tevékenysége
a vezetők becslése alapján (%)

A speciális szakiskolába járók munkaerő-piaci integrációja még kevésbé gördülékeny, mint a szakiskolásoké. Három tényezőről érdeklődtünk az igazgatóktól, hogy az véleményük szerint hogyan befolyásolja az elhelyezkedési esélyeket (5. ábra). A válaszolók nagy többsége – 86%-a – szerint a tanulószereződés intézménye a diákok számára is előnyösen befolyásolja a későbbi elhelyezkedést. Előnyös, ha a diákok a gazdaságban folytatják gyakorlatukat. A részsakképesítések a 2006-ra megújított Országos Képzési Jegyzékben szerepelnek először, és céljuk azok nagyobb arányban való szakképesítéshez juttatása, akik a korábbi rendszerben az alacsonyabb végzettségeket is nehezen szerezték meg. Részsakképesítések megszerzésére irányuló programokat csak a felnőttképzésben és a speciális szakiskolákban

lehet indítani. Ezt a lehetőséget a vezetők inkább pozitívan értékelik, bár jelentős azok aránya is (37%), akik szerint részsakképesítésekkel nem nagyobb az elhelyezkedés valószínűsége, mint a korábbi rendszerben. Végül nagyon nagy többségben úgy nyilatkoztak az igazgatók, hogy az elhelyezkedés alapvetően nem a képzés minőségétől függ, hanem a gazdaság fogadóképességétől. Vannak-e munkahelyek, és hajlandók-e a fogyatékos munkavállalók fogadására a munkáltatók. A képzés színvonalát alapvetően nem tartják kritikusnak, a náluk megjelenő tanulók megfelelő felkészítése megtörténik. Összességében az e három kérdésre adott válaszok alapján azt remélhetjük, hogy a speciális szakiskolában tanuló fiatalok munkaerő-piaci beilleszkedése – minthogy a tanulószerveződések aránya növekszik, a képzés minősége megfelelő, és a részsakképesítések megszerzésével nagyobb esély van elismert képesítés megszerzésére – pozitívan változhat a közeli jövőben, ha a gazdaság munkaerőt felszívó képessége javulni fog.

5. ábra
Igazgatók véleménye a speciális szakiskolások munkaerő-piaci esélyeit befolyásoló tényezőkről (%)

PAPP GERGŐ

VÉGZŐS SPECIÁLIS SZAKISKOLÁSOK

2010 májusában az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet kérdőíves felmérést végzett utolsó és utolsó előtti évfolyamra járó speciális szakiskolások körében. A kérdőív, amelyet országszerte összesen 24 intézményben 824 speciális szakiskolás töltött ki, legfőképpen a most tanult szakmával, illetve a tanulók terveivel kapcsolatban tartalmazott kérdéseket. A minta nem reprezentatív, abban az alap-szakképesítéseket tanulók felül-, a részszzakképesítéseket tanulók alulreprezentáltak. Fontos megjegyezni, hogy a kérdések megválaszolása sok esetben pedagógusi segítséggel történt.

A SPECIÁLIS SZAKISKOLÁSOK SZOCIODEMOGRÁFIAI HÁTTERE

SZEMÉLYES JELLEMZŐK

A felmérés mintájába összesen 824 tanuló került, tehát nagyjából minden ötödik Magyarországon tanuló diák a megfelelő évfolyamokon. Közülük minden ötödik-hatodik rész-szakképesítést, a többiek viszont 19, szakiskolában is oktatható OKJ-s alapképesítést kaptak. A legtöbben kertészek (125), bolti eladók (112), szobafestők (98), asztalosok (92), nőiruha-készítők (77) és kőművesek (42) lehetnek a sikeres szakmunkásvizsgát követően. A mintába került, alap-szakképesítést tanuló speciális szakiskolások fele olyan szakmát tanul, amely legalább egy régióban hiányszakma.

A mintába került tanulók 60%-a fiú. Lányokat legnagyobb arányban a nőiruha-készítők, a virágkötők és a bolti eladók között találunk.

Alap-szakképesítés megszerzéséért jóval nagyobb arányban tanulnak fiúk (64%), mint lányok (35%), a részszzakképesítés esetén pedig fordított a helyzet: 61%-os a lányok aránya. Emellett az RFKB-k által valamely régióban hiányszakmának minősített szakmákban még magasabb a fiúk aránya (77%). A tanulók átlagéletkora 20,2 év, a tanulók 70%-a betöltötte a tizenhetedik életévét, de még nem lépett be a huszonkettedikbe. Az életkort tekintve tehát igen nagy a szórás.

CSALÁDI HÁTTER

A speciális szakiskolások szülei leggyakrabban általános iskolát és szakmunkásképzőt végeztek. A legfeljebb általános iskolát végzettek az anyák között 48%-ot, az apák között 34%-ot tesznek ki. A diákok 27%-ának legalább az egyik szülője érettségizett.

A munkanélküliség viszonylag elterjedt jelenség a speciális szakiskolások szülei körében: az anyák és az apák közel fele volt már valaha munkanélküli, vagy most is állástalan. A speciális szakiskolások 22%-ára jellemző, hogy mindkét szülője kapcsolatba került a munkanélküliséggel. Minden hatodik édesapa és minden negyedik édesanya jelenleg is munka nélkül van.

A speciális szakiskolások 99%-ának van testvére, átlagosan 2,5 testvér és 1,6 féltestvér. A mintába került tanulók 12,7%-a nem otthon él, a nem otthon lakók 37,8%-a önálló háztartásban él, 62,2%-a pedig intézetben lakik. Az otthon lakó szakiskolások többsége meleg családi légkörben él, csupán 3%-uk érzi úgy, hogy elhanyagolják, és 5%-uk minősítette ellenségesnek az otthoni légkört.

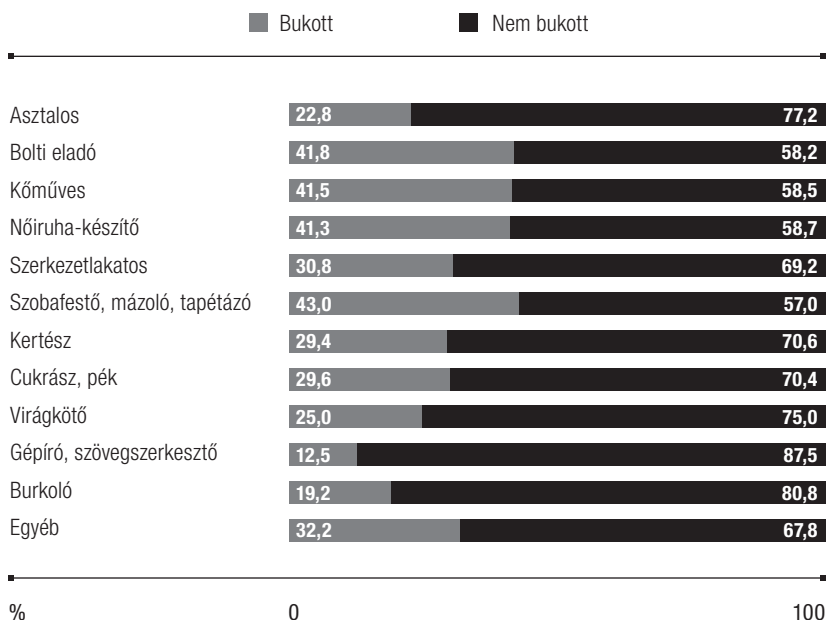
A SPECIÁLIS SZAKISKOLÁSOK ISKOLAI ELŐMENETELE

ÁLTALÁNOS ISKOLA

A mintába került speciális szakiskolások fele speciális tantervű általános iskolába járt, a többiek pedig fele-fele arányban vettek részt integrált oktatásban, illetve tanultak többségi és gyógypedagógiai intézményben is, mielőtt a speciális szakiskolába kerültek.

A tanulók egyharmadával fordult elő általános iskolában, hogy megbukott, az összes fiatal 21%-ának évet is kellett ismételnie. Jóval nagyobb arányban buktak azok a tanulók, akik egyik szülőjének sincs érettségije (35%), mint ahol mindkét szülő érettségizett (19%). A szülők végzettsége mellett a családi légkör is szignifikáns hatást gyakorol a bukás előfordulására: a jó családi légkörből származó tanulók körében 32%-os a bukottak aránya, míg a rossz környezetben élők körében 48%-os ez az arány. Szintén szignifikáns eltérések vannak a szakmák tekintetében: legnagyobb arányban a bolti eladók, a szobafestők, a kőművesek és a nőruha-készítők körében fordult elő bukás, míg legritkábban a gépírók, a burkolók és az asztalosok buktak meg általános iskolában (1. ábra).

1. ábra
Bukás előfordulása szakmánként (%)

Az alap-szakképesítést tanuló diákok körében szignifikánsan magasabb az általános iskolában megbukottak aránya (35%), mint a részszzakképesítést tanulók között (24%). A hiányszakmát tanulók pontosan akkora arányban buktak meg az általános iskolában, mint a nem hiányszakmát tanuló diákok (35%).

SPECIÁLIS SZAKISKOLA

A mintába került speciális szakiskolások háromnegyedének hármas vagy négyes volt a félévi bizonyítványának átlaga, a diákok 10%-a kettes, 16%-a ötös átlagú.

A lányoknak jobb az átlaga, mint a fiúknak, emellett a családi háttér jelentősen befolyásolja a félévi átlagot: az érettségizett szülők gyermekeinek jobb az átlaga, mint az érettségivel nem rendelkező szülők gyermekeinek, és a jó otthoni légkörben élő tanulók eredményei jobbak, mint a rossz családi légkörben nevelkedő társaiké. Érdekes módon az általános iskola típusa nincs hatással a speciális szakiskolai félévi átlagra, a többségi és a speciális tantervű iskolában végzett tanulók átlaga között nincs különbség. Rosszabb az átlaga azok-

nak a tanulóknak, akikkel előfordult, hogy megbuktak általános iskolában, illetve akiknek volt fegyelmi eljárása a speciális szakiskolában. A jelenleg tanult szakmák szerint is komoly eltérések tapasztalhatók. Messze a legjobb tanulmányi átlaggal a gépírók rendelkeznek, őket követik a cukrászok, a burkolók és a nőruha-készítők, míg a legrosszabb átlagot a szerkezetlakatosok és az asztalosok produkálták. Az alap-szakképesítést tanuló diákok átlaga elmarad a részszzakképesítésben résztvevőektől, a hiányszakmát tanulóknak alig alacsonyabb a tanulmányi átlaga, mint az egyéb szakmát tanulóké.

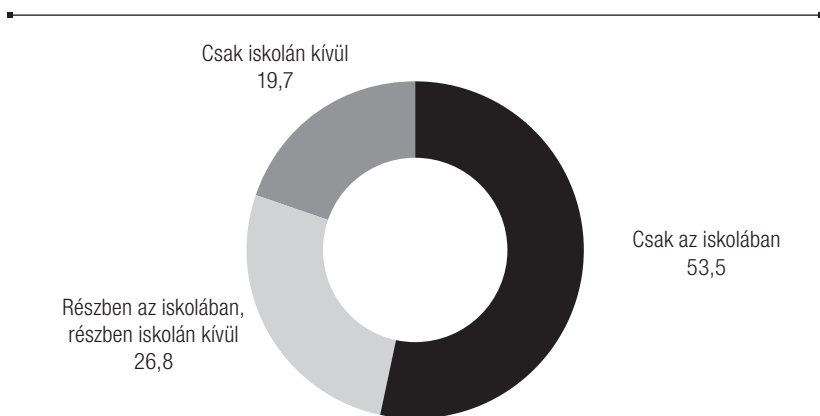
A tanulók mindössze 8%-ának volt fegyelmi eljárása a speciális szakiskolában, az érintett diákok 26%-ának hiányzás miatt, a fennmaradó 74%-nak pedig egyéb okból. Fiúk szignifikánsan nagyobb arányban kerültek fegyelmi eljárás alá, mint lányok (10%, szemben a 6%-kal).

A lemorzsolódás meglehetősen alacsonynak mondható. Megkérdeztük a fiatalokat, hogy mióta elkezdték a speciális szakiskolát, összesen hány olyan osztálytársuk volt, aki végzettség nélkül abbahagyta a tanulmányait. A tanulók 11%-ának nem volt olyan diáktársa, aki a végzettség megszerzése nélkül abbahagyta volna a speciális szakiskolát, a többiek válaszainak átlagára pedig 3,4 adódott.

A tényleges lemorzsolódás mértéke után érdemes megvizsgálni a hipotetikus lemorzsolódási szándékot, vagyis azt, hogy a speciális szakiskolások gondoltak-e valaha arra, hogy a végzettség megszerzése előtt abbahagyják tanulmányaikat. A válaszok alapján a tanulók közel egyharmadában merült fel ez a lehetőség. Azok a tanulók, akiknek volt fegyelmi tárgyalása, nagyobb arányban gondoltak arra, hogy abbahagyják tanulmányaikat a végzettség megszerzése előtt.

A tanulók valamivel kevesebb mint fele volt az iskolán kívül gyakorlaton (2. ábra).

2. ábra
Hol volt szakmai gyakorlaton a szakképzés során? (%)

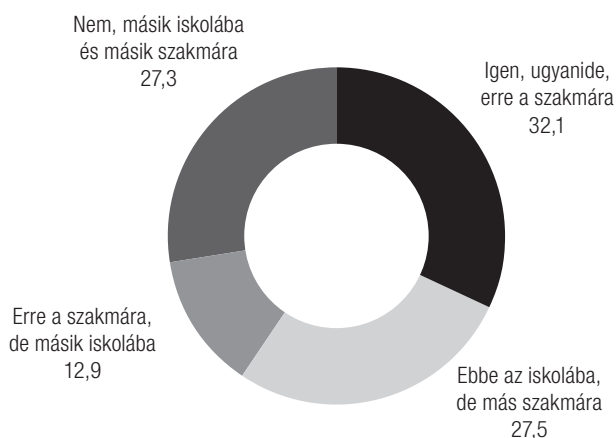
Itt is szignifikáns eltérések figyelhetők meg szakmák szerint: legnagyobb arányban a cukrászok és a burkolók voltak külső helyszínen gyakorlaton, őket követik a kőművesek, a szobafestők és a bolti eladók, míg a nőruha-készítők és a gépírók túlnyomó többsége csak az iskolában vett részt szakmai gyakorlaton.

Az alap-szakképesítést tanulók jóval nagyobb arányban voltak – részben vagy kizárólag – az iskolán kívüli szakmai gyakorlaton, mint a részszzakképesítést tanulók (50%, illetve 29%). A hiányszakmák és nem hiányszakmák tekintetében nincs különbség.

A speciális szakiskolával kapcsolatos elégedettséget azon keresztül mértük, hogy a tanulók ajánlanák-e jelenlegi iskolájukat barátjuknak, rokonuknak. Az eredmények szerint a válaszadó tanulók közepesen elégedettek jelenlegi iskolájukkal, hiszen csak 63%-uk ajánlaná az iskolát barátjának vagy rokonának. Érdekes módon sem a fegyelmi eljárásban való részvétel, sem pedig a gyakorlat helyszíne nem befolyásolja érdemben az iskolával való elégedettséget.

A jelenlegi iskolával való elégedettséget nemcsak a másoknak való ajánlással, hanem a saját iskolaválasztási döntés felülbírlására vonatkozó kérdéssel is lehet mérni. Nagyon hasonló eredményeket kapunk ebben az esetben is (3. ábra).

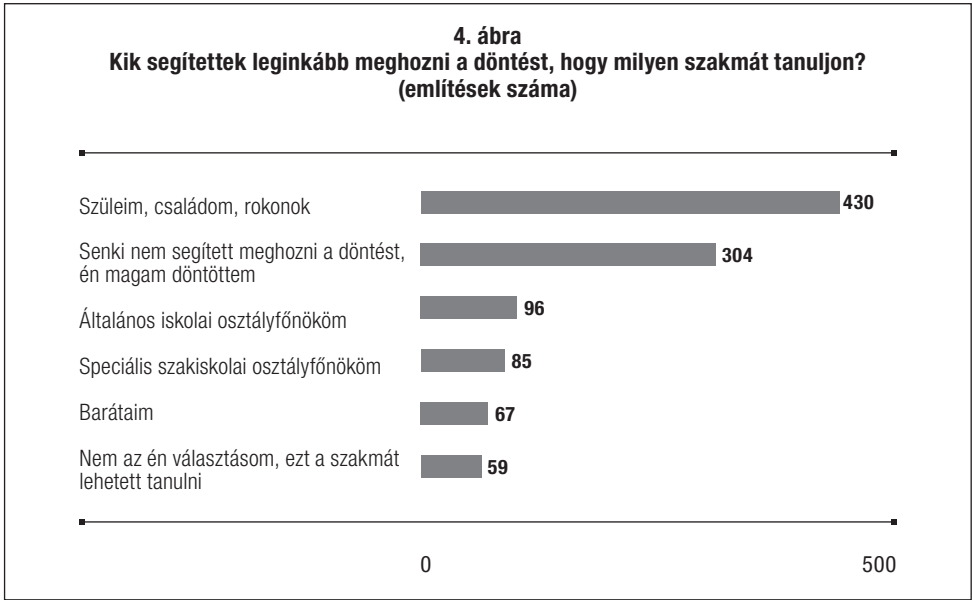
3. ábra
Ha most kellene döntenie, ide jelentkezne, ahol most tanul? (%)

A tanulók 60%-a választaná azt az iskolát, ahol jelenleg is tanul, de csak 45%-a azt a szakmát, tehát a diákok több mint fele más szakmát tanulna, ha tehetné.

A SPECIÁLIS SZAKISKOLÁSOK SZAKMAVÁLASZTÁSA ÉS
ELÉGEDETTSÉGE A VÁLASZTOTT SZAKMÁVAL

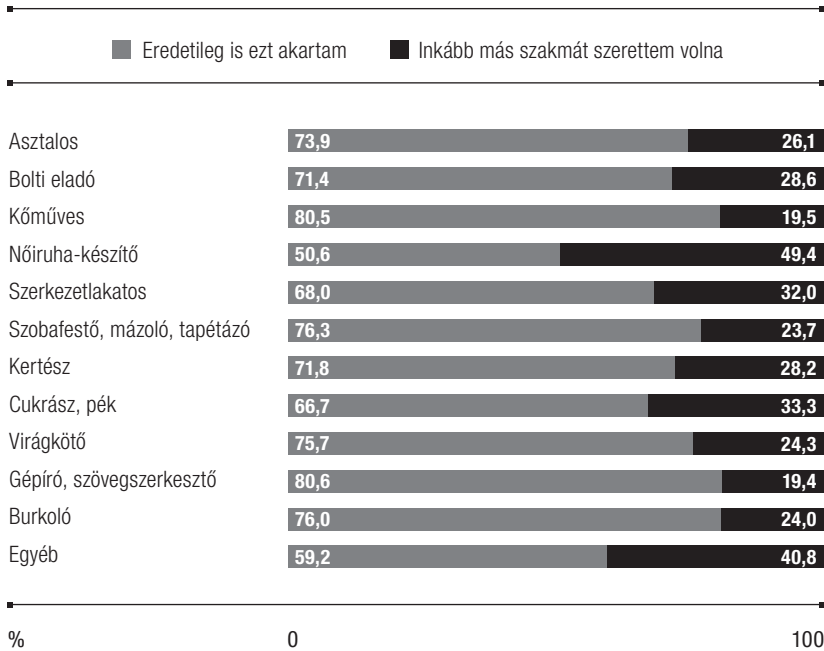
A szakmaválasztásról szóló döntés meghozatalában leginkább a szülők segítették a tanulókat, vagy maguk hozták meg a döntést.

Láttuk, hogy a tanulók 45%-a választaná csak azt a szakmát, amit jelenleg tanul. Egy másik kérdés alapján nagyobbban tűnik a szakmaválasztási döntéssel elégedett tanulók aránya, ugyanis a válaszadók 69%-a eredetileg is azt a szakmát akarta tanulni, amit most tanul, ezek szerint többen a szakma tanulása folyamán változtattak véleményükön.

A szakmaválasztási döntés megítélésében szignifikáns különbségek vannak a jelenleg tanult szakma szerint. Az eredmények alapján leginkább a gépirók és a kőművesek elégedettek a választott szakmával, őket követik a szobafestők, a virágkötők és a burkolók. Legnagyobb arányban a nőruha-készítők tanulják kényszerből ezt a szakmát.

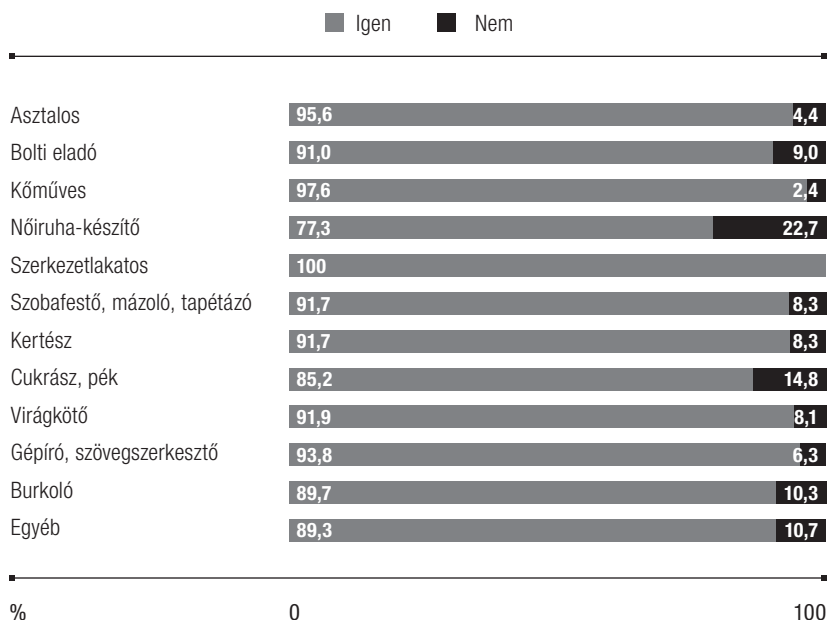
5. ábra
Szakmaválasztási döntés megítélése szakmánként (%)

Az eredmények alapján sem az alap-szakképesítést és a részszzakképesítést, sem pedig a hiányszakmát és a nem hiányszakmákat tanuló diákok között nincsen különbség a szakmával való elégedettségben. Emellett érdekes módon sem az általános iskolai, sem a speciális szakiskolai teljesítményre vonatkozó mutatók (bukás előfordulása, félévi átlag) nem befolyásolják a szakmaválasztási döntéssel kapcsolatos elégedettséget.

A tanulók döntő többsége szereti azt a szakmát, amit tanul, mindössze a válaszadók 9%-a nem szereti jelenlegi szakmáját. Statisztikailag szignifikáns és a szakmaválasztási döntéssel kapcsolatos eredményekhez némileg hasonló eltérések tapasztalhatók a szakma szeretetében szakmák szerint: legnagyobb arányban a szerkezetlakatosok, a kőművesek, a gépírók és az asztalosok elégedettek a szakmájukkal, a nőruha-készítők, valamint a cukrászok szeretik legkisebb arányban szakmájukat.

6. ábra
Szereti-e a szakmáját, szakmánként (%)

A szakma szeretetében sem tapasztalható különbség az alap-szakképesítést és részsza-kképesítést, illetve a hiányszakmát és a nem hiányszakmát tanuló diákok között. Viszont szigni-fikáns összefüggés van a tanulmányi eredmény és a szakma szeretete között: azok a tanulók, akik szeretik a szakmájukat, átlagosan 3,65-os átlagot értek el félévkor, míg a szakmájukat nem szerető tanulók átlaga csak 3,46.

A szakmával való elégedettség közvetlen mérésének egy másik módja, a többi szak-mával való összehasonlítás. 60%-uk szerint az általuk tanult szakma az átlagosnál jobb, vagy a legjobb szakmák közé tartozik.

Az előzőekhez hasonló képet kapunk szakma szerinti bontásban, vagyis most is az figyelhető meg, hogy a szerkezetlakatosok, a kőművesek és az asztalosok a leginkább elé-gedettek, míg a nőiruha-készítők a legelégedetlenebbek a szakmájukkal (a különbség szig-nifikáns).

Mindezek alapján a hiányszakmákat tanuló diákok a többi szakmánál erősebben jobbra értékelik a sajátjukat, mint az egyéb szakmákat tanuló: előbbieik csoportjában 4,04, míg utóbbiak körében 3,83 a jelenleg tanult szakma megítélésének átlaga az 1–5 skálán.

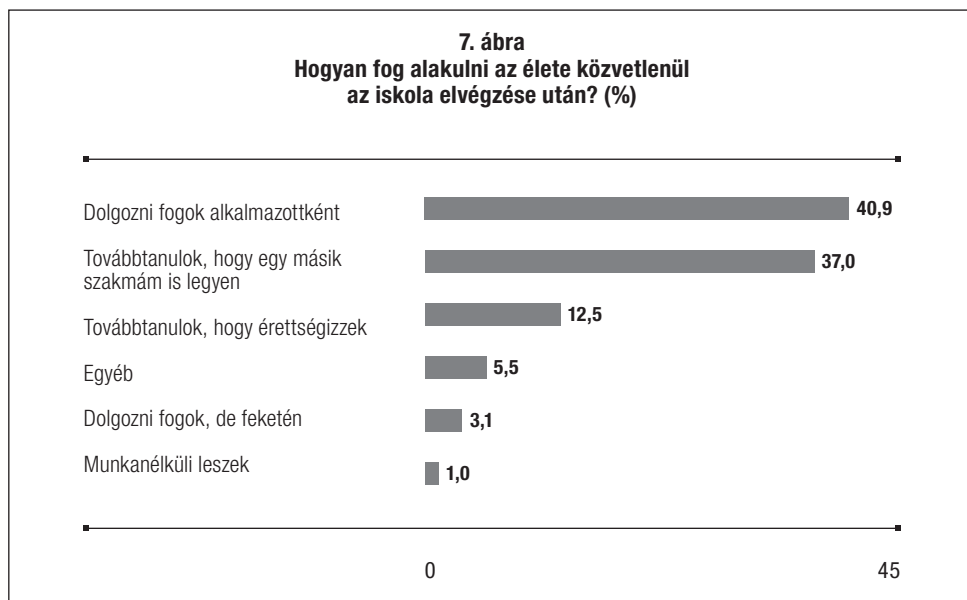
Végezetül, fontos kérdés, hogy a tanulók saját bevallásuk szerint mennyire tudták elsa-játítani a jelenleg tanult szakmát. Ez a kérdés a speciális szakiskolásokra, a választott szak-

mára és a speciális szakiskolára egyaránt vonatkozik. A tanulók válaszaik alapján viszonylag jól elsajátították a tanult szakmájukat, hiszen csak 6%-uk állította, hogy egyáltalán nem, vagy inkább rosszul tudta elsajátítani szakmáját.

A tanulók bizonyos csoportjai között néhány esetben szignifikáns eltérések mutatkoznak a szakma elsajátításának önértékelésében. Ilyen például a fegyelmi eljárásban való részvétel és a szakma szeretete. Emellett nem tapasztalható szignifikáns eltérés szakmák szerint a szakmák elsajátításának szintjében, de leginkább a gépíróknak sikerült megtanulniuk a szakmát, legkevésbé pedig az asztalosoknak és a cukrászoknak. Ennek megfelelően a hiányszakmák és az egyéb szakmák, illetve az alap-szakképesítések és a részszzakképesítések elsajátításában sincsen jelentős különbség. Továbbá nem gyakorol hatást a szakma elsajátításának megítélésére az sem, hogy a tanulók hol töltötték szakmai gyakorlatukat: csak az iskolában, csak az iskolán kívül vagy mindkét helyen.

A SPECIÁLIS SZAKISKOLÁSOK TERVEI, ASPIRÁCIÓI

Az iskola befejezése után a tanulók többsége tervei szerint elhelyezkedik a munkaerőpiacon, vagy egy másik szakmát tanul, minden nyolcadik diák tervezi a továbbtanulást az érettségéhez, és mindössze 1%-uk számít arra, hogy munkanélküli lesz.

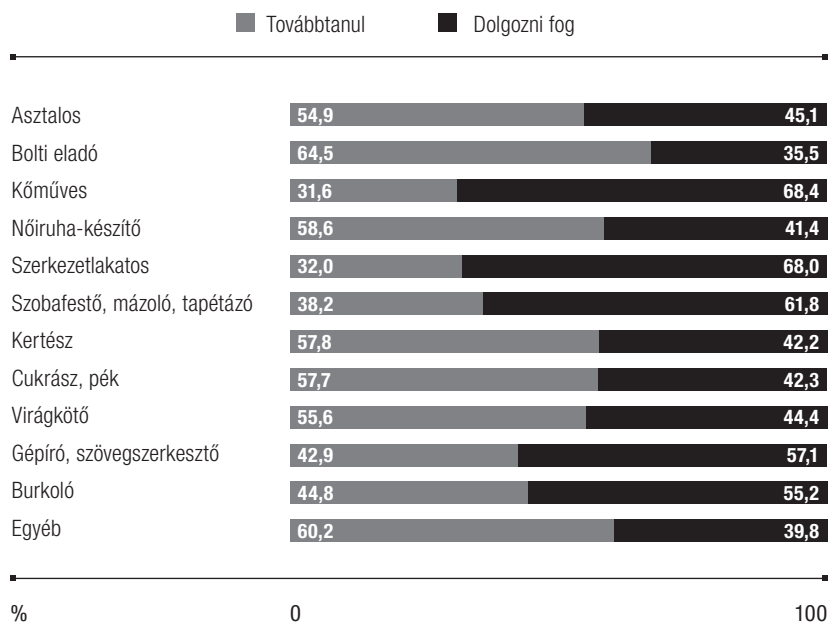

Összességében 53% tanul tovább, 47% pedig dolgozni fog az iskola befejezése után, ha élete a tervei szerint alakul. A lányok szignifikánsan nagyobb arányban szeretnének továbbtanulni,

mint a fiúk (62%, szemben a 47%-kal). A lányok magasabb továbbtanulási aspirációi nyilván összefüggnék azzal, hogy számukra kisebb a szakmaválaszték, közülük többen kényszerülnek részszakképesítéshez vezető programban való részvételre. Tanulási aspirációikat jobb tanulmányi eredményük is visszaigazolja.

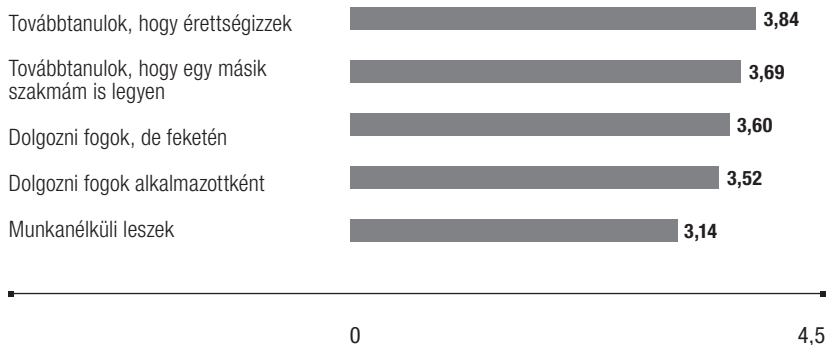
Szalmák szerint is szignifikáns eltérések tapasztalhatók az iskola befejezése utáni terveket illetően. Legnagyobb arányban a kőművesek, a szerkezetlakatosok és a szobafestők szeretnének dolgozni, ami arra is utalhat, hogy ezek a szakmák azok, amelyekben a tanulók reális esélyt látnak a végzettség megszerzése utáni elhelyezkedésre. Ezzel szemben a bolti eladók, a nőruha-készítők, a kertészek és a cukrászok nagyobb arányban tanulnának tovább, ami azt valószínűsíti, hogy az ezeket a szakmákat tanuló diákok a végzettség birtokában is kisebb eséllyel tudnának elhelyezkedni, ezért inkább újabb szakmát tanulnának, vagy leérettségiznének.

8. ábra
Iskola elvégzése utáni tervek, szakmánként (%)

Mindezek mellett szignifikánsan magasabb a tanulmányi átlaga annak, aki tovább szeretne tanulni (3,73), mint aki dolgozni szeretne (3,53). A legmagasabb átlaggal az érettségi céljából továbbtanulni szándékozó, a legalacsonyabb átlaggal pedig a munkanélküliséggel számoló diákok rendelkeznek.

9. ábra
A félévi átlag az iskola elvégzése utáni
célok szerint

TOVÁBBTANULÁSRA VONATKOZÓ ELKÉPZELÉSEK

A speciális szakiskolai tanulók közel 80%-a optimistán várja a szakmunkásvizsgát, és csak 3,3%-a gondolja úgy, hogy valószínűleg nem fog sikerülni a vizsga.

10. ábra
Mit gondol, hogy fog sikerülni a szakmunkásvizsgája (%)

Néhány tényező szignifikáns különbségeket eredményez a szakmunkásvizsga sikerének megítélésében. Ilyen például a speciális szakiskolában mutatott magatartás is: akiknek volt fegyelmi eljárása, azok kisebb arányban optimisták. Emellett akik szeretik a szakmájukat, azok között több mint kétszer akkora arányban vannak olyanok, akik szerint biztosan sikerülni fog a szakmunkásvizsga. Szakmák szerint is eltérő a tanulók várakozása, a diákok legalább fele szerint biztosan sikerülni fog a vizsga a gépiró, a burkoló és a kőműves szakmában, míg a borúlátó diákok legnagyobb arányban a cukrászok és a bolti eladók között vannak. Mindez azt is jelenti, hogy a hiányszakmát tanulók nagyobb arányban számítanak arra, hogy biztosan sikerülni fog a szakmunkásvizsga, mint a nem hiányszakmát tanulók, ugyanakkor az alap-szakképesítést és a részszerkesztést tanulók között nincs különbség ezen a téren.

Akik érzésük szerint biztosan átmennek a vizsgán, azoknak jobb a tanulmányi eredményük, a többi szakmánál jobbnak tartják a sajátjukat, illetve inkább érzik úgy, hogy jól sikerült elsajátítani a tanult szakmát.

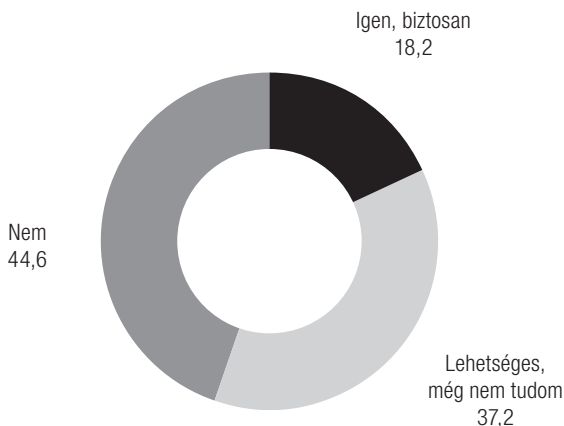
A válaszadó tanulók 12,5%-a a speciális szakiskola befejezése után szeretne továbbtanulni azért, hogy érettségít szerezzen. A későbbiek során azonban ennél többen szeretnének leérettségizni: 19%, és további 43% egyelőre nem tudja eldönteni.

A szülők iskolai végzettsége szignifikáns hatást gyakorol a tanulók érettségivel kapcsolatos terveire, hiszen az érettségi nélküli szülők gyerekei fele akkora arányban szeretnének a későbbiekben érettségizni, mint azok a tanulók, akiknek mindkét szülője érettségizett. Érdekes, hogy a fegyelmi eljárásban részt vevő tanulók nagyobb arányban szeretnének érettségizni, mint a jobb magaviseletű tanulók (bár az összefüggés nem szignifikáns). Az utolsó előtti éves speciális szakiskolások még ambiciózusabbak, mint az utolsó évesek, illetve a szakmunkásvizsgával kapcsolatban magabiztos tanulók nagyobb arányban szeretnének érettségizni később, mint akik szerint nem biztos, hogy sikerülni fog a záróvizsga. A vizsgált szakmák között is tapasztalhatók eltérések: legnagyobb arányban a virágkötők és a bolti eladók, legkisebb arányban pedig a kőművesek szeretnének érettségit szerezni. A hiányszakmákban alacsonyabb az érettségizni szándékozó tanulók aránya, mint az egyéb szakmákban.

Nem meglepő módon az (objektív és szubjektív) iskolai teljesítmény is összefüggésben van az érettségire vonatkozó tervekkel, ugyanis akik szeretnének a későbbiek során érettségizni, azoknak magasabb a félévi átlaguk, és saját megítélésük szerint jobban elsajátították a tanult szakmát.

Az érettségire vonatkozó tervekhez hasonlóan az újabb szakma tanulásának szándéka is nagyobb támogatást kapott, amikor nem a speciális szakiskola befejezése utáni közvetlen szándékokat vizsgáltuk (7. ábra), hanem arra kérdeztünk rá, hogy 30 éves korukig szeretnének-e újabb szakmát elsajátítani a szakiskolások (11. ábra).

11. ábra
Szeretne-e 30 éves koráig egy újabb szakmát elsajátítani? (%)

Az újabb szakma elsajátítására vonatkozó terveket más tényezők befolyásolják, mint az érettséggel kapcsolatos szándékokat. A szülők iskolai végzettsége és a tanuló magatartása (fegyelmi eljárás) erre nincs hatással, a végzés ideje pedig fordított hatású, mint az érettségi esetében: azok szeretnék nagyobb arányban 30 éves korukig egy újabb szakmát elsajátítani, akik az adott évben végeznek. Ugyanakkor, akik a későbbiekben érettségizni szeretnék, azok nagyobb arányban tanulnának újabb szakmát is, tehát a válaszokban a nagyobb tanulási motiváció fontos összetevő. Mindezekon kívül a szakmával való elégedettség, illetve a szakmunkásvizsgával kapcsolatos várakozás is összefügg az újabb szakma elsajátítására irányuló szándékkal. Aki eredetileg más szakmát választott volna, illetve aki szerint biztosan sikerül a szakmunkásvizsga, az nagyobb arányban tanulna új szakmát. Szakmák szerint az látható, hogy legnagyobb arányban a női ruha-készítők és a cukrászok, legkisebb arányban pedig a burkolók és az asztalosok tanulnának újabb szakmát (bár ezek az eltérések nem szignifikánsak). Sem a szakmák jellege (hiányszakma vagy nem hiányszakma), sem a szakképesítés jellege (alap- vagy rész-szakképesítés) nincs hatással az újabb szakma elsajátítására.

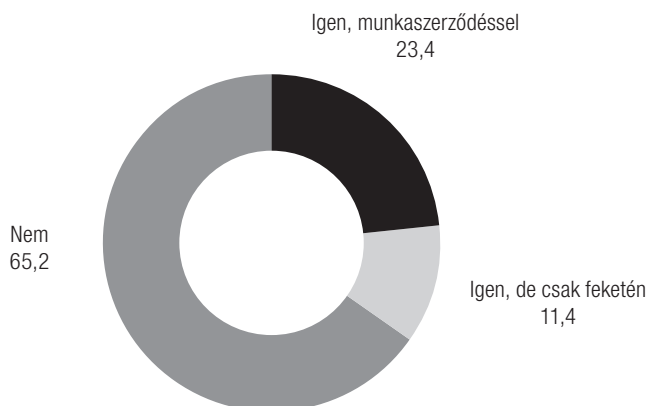
Az érettséggel ellentétben az újabb szakma tanulásának szándéka nincs összefüggésben sem a tanulmányi átlaggal, sem az első szakma elsajátításának megítélésével, mint ahogy azzal sem, hogy a szakmát hogyan értékeli más szakmákhoz viszonyítva.

ELHELYEZKEDÉSRE VONATKOZÓ ELKÉPZELÉSEK

A speciális szakiskolások elhelyezkedési esélyeire és jövedelmi várakozásaikra vonatkozó szubjektív elképzeléseket két hipotetikus szituációban vizsgáljuk: a végzettség megszerzése nélkül, illetve az iskola befejezése után.

Amennyiben a végzettség megszerzése nélkül hagynák ott a speciális szakiskolát, a tanulók közel kétharmada saját megítélése szerint nem tudna elhelyezkedni (12. ábra).

12. ábra
Ha most végzettség nélkül otthagyná az iskolát, mit gondol,
el tudna helyezkedni? (%)

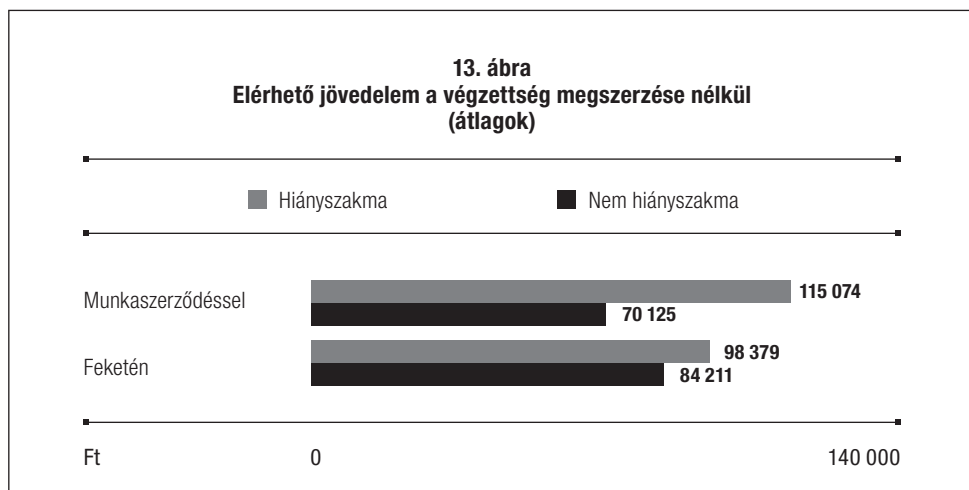

A végzettség nélküli elhelyezkedésnek a fiúk nagyobb esélyét látják, mint a lányok. Érdekes eredmény, hogy nem befolyásolja az elhelyezkedési esélyek megítélését a végzés ideje: az utolsó előtti éves, illetve az utolsó éves diákok ugyanakkora arányban gondolják úgy, hogy el tudnának helyezkedni a végzettség megszerzése nélkül. Ezzel szemben akik gondoltak arra, hogy végzettség nélkül abbahagyják a speciális szakiskolai tanulmányaikat, azok nagyobb arányban optimisták elhelyezkedésüket illetően. Emellett a szakmai gyakorlat helyszíne is komoly hatással van az elhelyezkedési esélyek szubjektív megítélésére, ugyanis azok a tanulók, akik külső helyszínen (is) töltötték a gyakorlatukat, azok nagyobb arányban vélik úgy, hogy kapnának munkát végzettség nélkül is. Végezetül szignifikáns eltérések tapasztalhatók szakmák szerint is: saját megítélés szerint legnagyobb arányban a cukrászok, a szobafestők

és a kőművesek, legkisebb arányban a virágkötők és a nőiruha-készítők tudnának elhelyezkedni a végzettség megszerzése nélkül. A hiányszakmák és az egyéb szakmák között nincs különbség ezen a téren, ugyanakkor a szakképesítés típusa hatást gyakorol az elhelyezkedési esélyek szubjektív megítélésére: az alap-szakképesítést tanuló diákok kétszer akkora arányban tudnának munkát találni, mint a részszerzőképzésben résztvevők, tehát foglalkoztathatóságukat jobbnak ítélik.

A rosszabb tanulók vélik úgy, hogy végzettség nélkül is el tudnának helyezkedni, és saját megítélésük szerint kevésbé sikerült elsajátítani a tanult szakmát (bár ez utóbbi összefüggés nem szignifikáns).

Azoktól a speciális szakiskolásoktól, akik saját megítélésük szerint a végzettség megszerzése nélkül is találnának munkát, megkérdeztük, hogy – munkaszerződéssel vagy feketén – milyen jövedelem mellett tudnának elhelyezkedni. A végzettség nélkül, munkaszerződéssel elérhető jövedelem átlaga közel 100 000 forint, meglehetősen nagy szórással. A válaszadók 62%-a 70 000 Ft és 120 000 Ft közötti összeget jelölt meg. A munkaszerződéssel megszerezhető jövedelem átlagától alig 9000 Ft-tal marad el a feketén elérhető átlagi jövedelem. A hiányszakmákban magasabb jövedelmet lehet elérni – megítélésük szerint – végzettség nélkül, mint a nem hiányszakmákban.

Érdekes, hogy a szakmai gyakorlat helye befolyásolja az elhelyezkedési esélyek szubjektív megítélését, de nincs hatással az elérhető jövedelem megítélésére.

A végzettség megszerzése után, elképzeléseik szerint, jóval nagyobb arányban találnának munkát a speciális szakiskolások, mint végzettség nélkül. A speciális szakiskola félbehagyása esetén csak a tanulók 35%-a véli úgy, hogy el tudna helyezkedni, és 65%-uk úgy, hogy nem találna munkát, ezzel szemben az iskola befejezése esetén megfordul ez az arány.

A végzettség nélküli szubjektív elhelyezkedési esélyekhez hasonlóan ebben az esetben is a fiúk gondolják nagyobb arányban úgy, hogy el tudnának helyezkedni a szakmájukban. A végzés ideje most sincs hatással, viszont a szakmai gyakorlat helye ismét erősen befolyásolja a kérdés megítélését. Az iskolán kívüli gyakorlaton részt vevő diákok optimistábbak az elhelyezkedést illetően. Szakmák szerint legnagyobb arányban a szerkezetlakatosok, a burkolók, a kőművesek és a szobafestők, tehát a hiányszakmát tanulók, legkisebb arányban pedig a gépírók és a nőiruha-készítők találnának munkát – megítélésük szerint – szakmájukban. Az alap-szakképesítést tanuló diákok ebben az esetben is nagyobb arányban számítanak a szakmában való elhelyezkedésre, mint a részsakképesítést tanulók. Nagyobb arányban bíznak a végzettség megszerzése utáni elhelyezkedésben azok, akik – úgy gondolják – végzettség nélkül is találnának munkát.

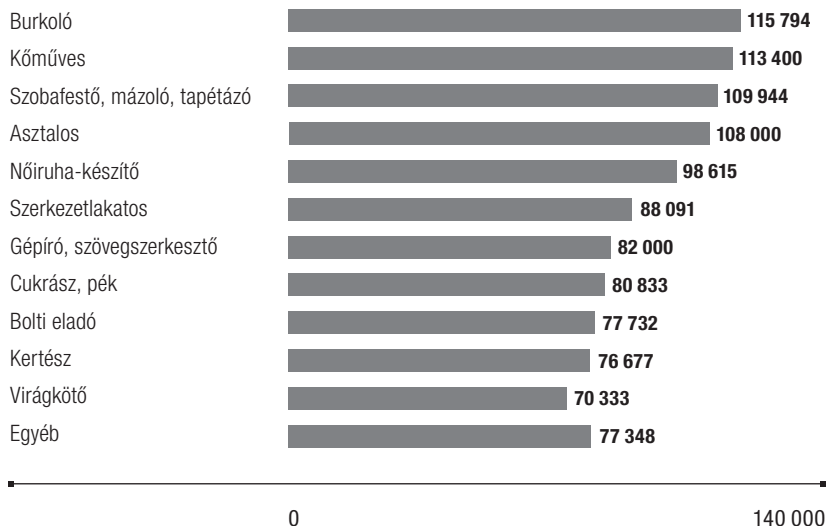
A legutóbbi félév tanulmányi átlaga nem befolyásolja a szakmában való szubjektív elhelyezkedési esélyt, a szakma elsajátításának értékelése viszont igen: saját megítélésük szerint alaposabban elsajátították a szakmájukat azok, akik – úgy gondolják – valószínűleg találnának munkát (a szakma elsajátításának átlaga 3,58 az optimisták, és 3,41 a pesszimisták körében az 1–5 skálán).

Az elérhető jövedelemre ebben az esetben is rákérdeztünk a felmérésben részt vevő speciális szakiskolásoktól. Érdekes módon a végzettség megszerzése után – várakozásuk szerint – mind a munkaszerződéssel, mind a feketén elérhető jövedelem átlaga alacsonyabb, mint a végzettség nélkül kereshető átlagos összeg.

A különböző szakmák között szignifikáns különbségek figyelhetők meg a végzettség megszerzése után munkaszerződéssel várhatóan elérhető átlagos jövedelmekben. A legmagasabb fizetésre a burkolók, a kőművesek, a szobafestők és az asztalosok pályáznak, a legalacsonyabb bejelentett jövedelemre a virágkötők, a kertészek és a bolti eladók számítanak.

Jelentős, közel 30 000 forintos különbség tapasztalható – várakozásaik szerint – a hiányszakmákban és az egyéb szakmákban elérhető jövedelmek között, míg a hiányszakmákban a végzettség után munkaszerződéssel átlagosan 109 ezer forintot, addig a nem hiányszakmákban 80 ezer forintot tudnának keresni a diákok becslésük szerint.

14. ábra
A végzettség megszerzése után munkaszerződéssel elérhető
jövedelem szakmánként, átlagok

TÁVOLABBI JÖVŐRE VONATKOZÓ ELKÉPZELÉSEK

A megkérdezett speciális szakiskolások meglehetősen bizonytalanok az első munkahelyüket illetően, 60%-uk még nem tudja, hogy annak lesz-e köze a most tanult szakmához. A fiúk nagyobb arányban tartanak ki mostani szakmájuk mellett. A szakma megítélése erősen befolyásolja azt, hogy az első munkahelynek lesz-e köze a szakmához: nagyobb arányban tervezik a szakmában elhelyezkedést azok, akik azt a szakmát tanulják, amelyet eredetileg is szerettek volna, illetve akik szeretik a szakmájukat. Az egyes szakmák tekintetében az látható, hogy legnagyobb arányban a kőművesek, a burkolók és a szerkezetlakatosok helyezkednének el eredeti szakmájukban, a nőruha-készítők, a gépírók és a virágkötők más szakmában dolgoznának először. Ebből fakadóan az építő szakmát, illetve az alap-szakképesítést tanulók nagyobb arányban helyezkednének el saját szakmájukban, mint az egyéb szakmákat, illetve részsakképesítést tanulók.

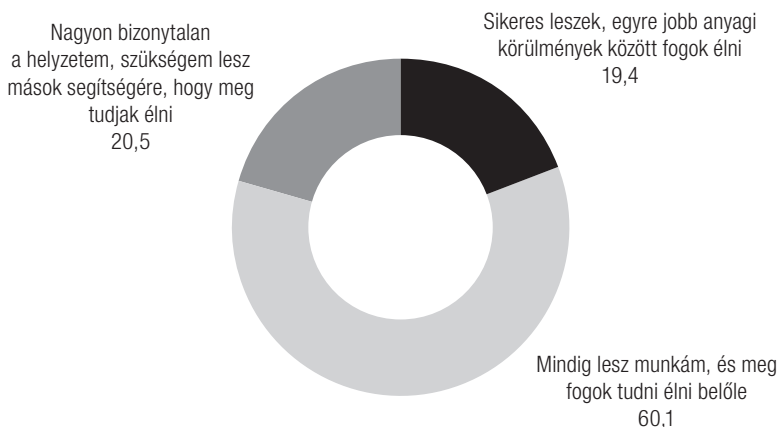
A szakma megítélésének hatása ott is tetten érhető, hogy akik szerint első munkahelyüknek köze lesz a most tanult szakmához, azok saját szakmájukat a többi szakmához képest jobbnak tartják, illetve saját megítélésük szerint jobban sikerült elsajátítaniuk.

A tanulók több mint felének pontos elképzelése van arról, hogy milyen munkája lesz az élete során. Akik pontosan tudják, milyen foglalkozást fognak végezni, azok 63%-a azzal szeretne foglalkozni, amit most tanul, 37%-a pedig valami mást szeretne csinálni. A fiúk nagyobb arányban szeretnék a most tanult szakmában elhelyezkedni, míg a lányok inkább más területen dolgoznának. Nagyobb arányban foglalkoznának a jelenlegi szakmával azok, akik eredetileg is ezt választották, illetve akik szeretik a választott szakmát. A jelenleg tanult szakmával foglalkoznának legnagyobb arányban a kőművesek, az asztalosok, és – az előző kérdéssel ellentétben – a virágkötők, míg a későbbiek során inkább másik szakmában helyezkednének el a nőruha-készítők és a gépírók. Az építő szakmát tanulók nagy arányban maradnának a szakmájukban, az egyéb szakmát tanulók pedig inkább más területen dolgoznának.

Az előző kérdéshez hasonlóan a szakma megítélése befolyásolja azt, hogy életük során milyen foglalkozást szeretnének űzni: akik abban a szakmában szeretnének dolgozni, amelyet most is tanulnak, azok a többi szakmánál jobbra értékelik sajátjukat, illetve saját megítélésük szerint jobban sikerült elsajátítaniuk.

A megkérdezett speciális szakiskolások alapvetően optimisták és magabiztosan tekintenek a jövőbe: csak alig több mint 20%-uk számít bizonytalan helyzetre.

15. ábra
Mit gondol, milyen jövő vár Önre? (%)

ÖSSZEGZÉS

A rendszerváltást követő két évtizedben a korábbinál nagyobb figyelem irányult a sajátos nevelési igényű tanulók képzésére, későbbi munkaerő-piaci beilleszkedésük támogatására. Ennek legfontosabb kiváltó oka az, a korábbihoz képest eltérő értékrendű politikai erőter, amelybe az ország – különösen az Európai Unióhoz való csatlakozási aspiráció, majd a csatlakozás révén – került. Itt mindenekelőtt az emberi méltóság és a társadalmi kohézió fogalmainak felértékelődésére gondolunk, amely a fogyatékossgal élők munkaerő-piaci és ezen keresztül társadalmi integrációját is fontos, magától értetődő célként tételezi. Emellett az előregedő európai társadalmakban mind fontosabb szempont az is, hogy a máris jelentkező munkaerő-deficitet saját társadalmi tartalékaikból csökkentsék, azaz a korábban kisebb arányban gazdaságilag aktív társadalmi csoportok foglalkoztathatóságát növeljék, őket a munkaerőpiacra vonzzák. Hazánkban is erősödik ennek – és egy ilyen irányú változás pozitív szaldójának – felismerése, bár ez nálunk még nem átütő erejű.

A fogyatékosokat a munkaerőpiacra vezetni próbáló speciális szakiskolák elmúlt 20 évének történetében világosan kirajzolódnak azok a mérföldkövek, amelyek a munkaerőpiacra való növekvő reflektálást mutatják. Az, hogy a legtöbb náluk megjelenő fiataalt már az Országos Képzési Jegyzékben szereplő (esetleg rész-) szakképesítésre képzik, önmagában is mutatja ezt. Ugyancsak nő azok aránya, akik gyakorlatukat legalább részben az iskolán kívül, vállalatoknál, vállalkozóknál szerzik. Nő a tanulószerveződéssel kint gyakorlók aránya, és mindezek által intenzívebbé válik a speciális szakiskolák és a gazdaság szereplőinek kapcsolata.

A speciális szakiskolák döntő többsége olyan intézmény keretében működik, amelyben más – legtöbbször általános iskolai, szakiskolai, de sokszor középiskolai – feladatellátási helyek is vannak. Témánk szempontjából még fontosabb, új fejlemény, hogy a speciális szakiskolák fele immár térségi integrált szakképző központok (TISZK) keretében működik. Ez megosztja a speciális szakiskolák vezetőit is, bár a már bent lévők inkább pozitívan, a (még?) TISZK-en kívül működők inkább idegenkedve tekintenek arra, hogy a „tiszkesedés” integrációs folyamatában részt vegyenek. Főleg attól félnek, hogy a jelenlegi előnyösebb keretfeltételek – kisebb osztálylétszámok, kedvezőbb tanár/diák arányok, olykor hosszabb, egyedileg

strukturálható képzési idők – közelítenek majd a szakiskolákéhoz, ami eredményességüket veszélyezteti. A TISZK-ek fokozódó integrációja esetén – ami deklarált szakpolitikai cél –, részvételük a TISZK-ek életében közelebb hozhatja a speciális szakiskolákban folyó szakképzést a gazdaság szereplőihöz. Továbbá növelheti a mindkét irányban történő átjárást a speciális szakiskolák és a szakiskolák között, bár ennek jogi akadályait még le kell bontani. A speciális szakiskolák eltérő, fejlettebb integrációs pedagógiai kultúrája pedig hozzásegítheti a TISZK-eken belüli szakiskolákat egy, az övékhez hasonló fejlesztő-segítő pedagógiai kultúra meghonosodásához.

A speciális szakiskolás diákok jellemző társadalmi háttere valamivel hátrányosabb ugyan, mint a szakiskolásoké, de a két tanulói csoport között nincs olyan szakadék, mint a szakiskolások és középiskolások között. Helyzetük, aspirációik, lehetőségeik is összemérhetők. A speciális szakiskolásoknál a szakmaválasztás valamivel gyakrabban kényszerválasztás, és a szakmájukkal kicsit kevésbé elégedettebbek, mint a szakiskolások. Valamivel kevesebben bíznak az elhelyezkedésben, valamivel kevesebben a saját szakmájukban való munkahelyben, és jövedelmi elvárásaik is visszafogottabbak, bizonytalanabbak. A speciális szakiskolások még a szakiskolásoknál is nagyobb arányban terveznek további tanulmányokat, talán éppen azért is, mert kisebb esélyét látják az elhelyezkedésnek. A lányok helyzete ebben a körben is lényegesen kedvezőtlenebb, mint a fiúké: magasabb a kényszerválasztás, magasabb a részsakképesítéshez vezető programokban való részvétel, alacsonyabb fokú a szakmával való elégedettség és kedvezőtlenebbek a munkaerő-piaci kilátások, miközben tanulmányi eredményeik, tanulási motivációjuk magasabb. A hiányszakmát tanuló fiúk a speciális szakiskolások körében – a szakiskolásokkal ellentétben – a legjobb helyzetben lévő csoport, amennyiben jövedelmi várakozásuk, elhelyezkedési esélyük lényegesen előnyösebb, mint a többieké.

Összességében a speciális szakiskolákban tanulók döntő hányada alkalmas arra, hogy a szakképesítés megszerzése után a fehérgazdaságban, a nyílt munkaerőpiacon elhelyezkedjen. Ennek legfőbb akadálya a fogadó munkahelyek hiánya, más nézőpontból a szakiskolásokkal szembeni versenyhátrányuk, illetve – csökkenő mértékben – a munkaadók előítélete, a speciális szakiskolában végzettekkel szembeni fenntartásai. A gazdaságban zajló gyakorlatok arányának további növelése, a gazdasági szereplőkkel való kapcsolatok erősítése fontos mind a fiatalok kompetenciafejlesztése, munkaszocializációja érdekében, mind pedig a gazdaságban található ellenérzések és bizonytalanságok csökkentése érdekében a munkaerőpiacon való tartós és növekvő arányú jelenléthez.

A szerkesztő

1. SZÁMÚ MELLÉKLET
KÉRDŐÍV SPECIÁLIS SZAKISKOLÁK VEZETŐI SZÁMÁRA,
ALAPMEGOSZLÁSOKKAL
N = 54

1. Tagjai Önök valamely TISZK-nek?

- 1 – Igen, a TISZK megalakulása óta: **42,3%**
- 2 – Igen, de csak később csatlakoztunk a TISZK-hez: **7,7%**
- 3 – Nem, de valószínűleg csatlakozunk egy TISZK-hez: **3,8%**
- 4 – Nem, és nem is tervezzük (fenntartónk nem tervezi): **46,2%**

N = 52

2. Kérjük, hogy az alábbi állítaspárok közül jelölje meg azt, amellyel inkább egyetért.

Az, hogy TISZK keretében működünk, számunkra ...

- 1 – ... inkább kedvező (lenne): **40%**
- 2 – ... inkább kedvezőtlen (lenne): **60%**

N = 45

Az, hogy a szakképző intézmények TISZK-ekbe tömörültek, a magyar szakképzés számára várhatóan...

- 1 – ... inkább előnyös lesz: **62,8%**
- 2 – ... inkább hátrányos lesz: **37,2%**

N = 43

A 18 évre emelt tankötelezettség a középfokon végzettség nélkül lemorzsolódók számát ...

- 1 – ... inkább csökkenti: **62,5%**
- 2 – ... inkább növeli: **37,5%**

N = 48

A tankötelezettség 18 éves korra emelése ...

1 – ... inkább helyes döntés volt: **58%**

2 – ... inkább helytelen döntés volt: **42%**

N = 50

A hiányszakmákban a lemorzsolódás a többi szakmához képest ...

1 – ... inkább magasabb: **31,7%**

2 – ... inkább alacsonyabb: **68,3%**

N = 41

A hiányszakmákban végzett pályakezdők jövedelme a többi végzett szakmunkáshoz képest ...

1 – ... inkább magasabb: **75%**

2 – ... inkább alacsonyabb: **25%**

N = 40

A közepesen tanuló diákoknak, hármas bizonyítvánnyal inkább ...

1 – ... szakiskolában: **89,1%**

2 – ... szakközépiskolában érdemes továbbtanulniuk: **10,2%**

N = 49

A gyengén tanuló diákoknak, kettes bizonyítvánnyal inkább ...

1 – ... szakiskolában: **41,7%**

2 – ... szakközépiskolában: **0%**

3 – ... speciális szakiskolában érdemes továbbtanulniuk: **58,3%**

N = 48

3. Milyen mértékben ért egyet az alábbi állításokkal?

N = 53	Teljesen igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Egyáltalán nem igaz
A 18 évre emelt tankötelezettség növeli az iskola fegyelmezési problémáit, terheit	4 43,4%	3 37,7%	2 17%	1 1,9%

N = 50	Teljesen igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Egyáltalán nem igaz
A gyengén teljesítő diákok későbbi munkavállalási esélyeit javítja a tankötelezettség 18 éves korra emelése	4 8%	3 52%	2 32%	1 8%

N = 50	Teljesen igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Egyáltalán nem igaz
A szakképzésbe vezető kompetencia alapú felkészítő program jó megoldás a korábban lemorzsolódók szakképesítéshez juttatásához	4 16%	3 66%	2 14%	1 4%

N = 48	Teljesen igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Egyáltalán nem igaz
A szakképzésbe vezető kompetencia alapú felkészítő program 100%-ban projekt alapon szervezve megvalósíthatatlan	4 18,8%	3 41,7%	2 37,5%	1 2,1%

N = 53	Teljesen igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Egyáltalán nem igaz
A speciális szakiskolákban végzettek elhelyezkedése nem a képzés minőségétől függ, hanem attól, hogy van-e munka	4 60,4%	3 30,2%	2 9,4%	1 0%

N = 52	Teljesen igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Egyáltalán nem igaz
A speciális szakiskolások számára a 2006-ban bevezetett részsakképesítések jobb elhelyezkedési esélyt nyújtanak, mint a korábbi képzések	4 9,6%	3 53,8%	2 19,2%	1 17,3%

N = 52	Teljesen igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Egyáltalán nem igaz
Jó lenne, ha a speciális szakiskolások is egyre többen mennének gyakorlatra a cégekhez tanulószervezéssel.	4 50%	3 36,5%	2 13,5%	1 0%

4. A diákok szempontjából előnyösebb, ha a speciális szakiskolák...

- 1 – ... önálló intézmények.: 80,9%
 - 2 – ... szakiskolákkal és / vagy középiskolákkal egy intézményben működnek.: 19,1%
- N = 47

5. Melyik állítás áll legközelebb az igazsághoz az Önök iskolájára?

- 1 – Szakiskolát végzettjeink sorsát évek óta nyomon követjük és dokumentáljuk. Elég pontos képet tudunk adni arról, hogy most ki mit csinál: 9,4%
 - 2 – Végzettjeink sorsát a végzés évében nyomon követjük és dokumentáljuk. Elég pontos képpel rendelkezünk arról, hogy a végzés évében ki mit csinált: 20,8%
 - 3 – Végzettjeink sorsát néhány esetben felmérésekkel próbáltuk nyomon követni, de az eredményeket nem regisztráltuk: 30,2%
 - 4 – Végzettjeink sorsáról csak esetlegesen szerzünk tudomást, ha visszajelzik, ha találkoznak velük: 30,2%
 - 5 – Egyéb, éspedig: 9,4%
- N = 53

6. Mennyire volna fontos, hogy a végzettek sorsáról átfogó vagy részletes képpel rendelkezzen az iskola?

N = 53	Egyáltalán nem	Kicsit	Közepesen	Nagyon	Elengedhetetlen
Az adott intézmény végzettjeinek sorsáról a végzés évében	1 3,8%	2 1,9%	3 5,7%	4 64,2%	5 24,5%

N = 52	Egyáltalán nem	Kicsit	Közepesen	Nagyon	Elengedhetetlen
Az adott intézmény végzettjeiről és életútjáról, jelenlegi sorsáról	1 1,9%	2 1,9%	3 42,3%	4 44,2%	5 9,6%

7. Tervezik-e Önöknél, hogy TISZK szinten foglalkoznak pályakövetéssel?

1 – Igen, már folynak az ezzel kapcsolatos előkészületek (pl. tervezés, közbeszerzés):

15,7%

2 – Igen, de csak a későbbiekben: **19,6%**

3 – Nem, egyelőre nem tervezzük: **21,6%**

4 – Nem tartozunk TISZK-hez: **43,1%**

N = 51

8. Iskolánkban a 2009-ben 9. évfolyamra beiskolázott tanulók közül becslésünk szerint kb.% roma.

Átlag: 31,47%; N = 45

9. Kérjük, tapasztalataikra, benyomásaikra hagyatkozva próbálják megbecsülni a roma diákok eredményességét, sikerességét.

A roma diákok között a lemorzsolódás (a végzettség nélküli kilépés az iskolából) a nem romák lemorzsolódási arányához képest:

a.) Kb.....%-kal alacsonyabb: **2,2%**

b.) Kb. ugyanannyi: **41,3%**

c.) Kb.%-kal magasabb: **56,5%**

N = 46

A roma diákok között a végzés utáni továbbtanulás (második szakmáért, érettségi megszerzéséért stb.) a nem romákhoz képest:

a.) Kb.....%-kal alacsonyabb: **59,6%**

b.) Kb. ugyanannyi: **38,3%**

c.) Kb.%-kal magasabb: **2,1%**

N = 47

Az elhelyezkedni kívánó diákjaink között a munkához jutó romák aránya a nem romákhoz képest:

a.) Kb.....%-kal alacsonyabb: **53,5%**

b.) Kb. ugyanannyi: **41,9%**

c.) Kb.%-kal magasabb: **4,7%**

N = 43

10. Kérjük, hogy tapasztalataikra, benyomásaikra hagyatkozva becsüljék meg a 2008-ban (1 éve) végzettek százalékos megoszlását az alábbi kategóriákban. (A hat százalékérték együttesen adja ki a 100%-ot.)

Képzettségének (nagyjából) megfelelő munkakörben elhelyezkedett	Más irányban helyezkedett el	Érettségi szerzése céljából továbbtanult	(Újabb) Szakma szerzése céljából továbbtanult	Nem helyezkedett el és nem is tanult tovább	Sorsáról nincsen tudomásunk	ÖSSZESEN
Átlag: 15,6%	Átlag: 15,21%	Átlag: 2,54%	Átlag: 34,16%	Átlag: 26,29%	Átlag: 21,29%	100 %

11. Kérjük, hogy röviden írják le, leginkább min múlik az, hogy a speciális szakiskolába járó diákok innen kikerülve megtalálják helyüket a munka világában, és tartósan kereső tevékenységet folytassanak?

A)

B)

Kutatócsoportunk tagjai számos intézményt fel kívánnak keresni, hogy azok egyedi helyzetéről, problémáiról tájékozódjanak. Hajlandóak Önök fogadni munkatársunkat egy kb. egyórás beszélgetésre?

1 – Igen: **88,5%**

2 – Nem: **11,5%**

N = 52

Köszönjük, hogy válaszolt!

Mártonfi György (martonfi.gyorgy@ofi.hu), a kutatások vezetője és munkatársai: Hordósy

Rita, Istenes Mónika,

Keller Judit, Király Gábor, Mészáros Dóra, Péceli Melinda és Szanyi-F. Eleonóra

2. SZÁMÚ MELLÉKLET
KÉRDŐÍV UTOLSÓ ÉVES SPECIÁLIS SZAKISKOLÁSOK SZÁMÁRA,
ALAPMEGOSZLÁSOKKAL

AZ ISKOLA OM AZONOSÍTÓJA:

A válaszadás önkéntes.

Kérjük, hogy a nevét *NE* írja a kérdőívre.

Kutató-fejlesztő munkánkhoz szeretnénk megismerni az Ön véleményét is.
Kérjük, válaszoljon minden kérdésre. Mielőtt válaszol, olvassa el valamennyi válaszlehetősé-
get. A válaszokat számítógéppel, névtelenül dolgozzuk fel.
Előre is köszönjük a segítségét.

1. Most milyen szakmát tanul?

Kertész	15,2
Bolti eladó	13,7
Szobafestő, mázoló és tapétázó	12,0
Asztalos	11,2
Nőiruha-készítő	9,4
Kőműves	5,1
Virágkötő	4,5
Számítógép-kezelő, -használó	3,9
Burkoló	3,7
Cukrász/pék	3,3
Szerkezetlakatos	3,3
Egyéb	14,7

2. Mikor fogja befejezni tanulmányait?

1. Idén (37,4%)
2. Jövőre (62,6%)

3. Kik segítették leginkább meghozni a döntést, hogy milyen szakmát tanuljon? *Több választ is megjelölhet.*

1. Szüleim, családom, rokonok (52,6%)
2. Barátaim (8,2%)
3. Általános iskolai osztályfőnököm, tanárom (11,8%)
4. Speciális szakiskolai osztályfőnököm, tanárain (10,4%)
5. Senki nem segített meghozni a döntést, én magam döntöttem (37,2%)
6. Nem volt választásom, ezt a szakmát lehetett tanulni. (7,2%)

4. Eredetileg azt a szakmát akarta tanulni, amit most tanul, vagy inkább másikat szeretett volna?

1. Eredetileg is ezt akartam (69,4%)
2. Inkább más szakmát szerettem volna (30,6%)

5. Szereti a szakmáját? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, nagyon (57,2%)	2. Inkább igen (33,5%)
3. Inkább nem (5,3%)	4. Egyáltalán nem (4,0%)

6. Véleménye szerint melyik állítás igaz az Ön által tanult szakmára? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. A legjobb szakmák közé tartozik (37,3%)
2. Az átlagosnál jobb szakmák közé tartozik (23,0%)
3. Átlagosan jó szakma (36,3%)
4. Az átlagosnál rosszabb szakmák közé tartozik (2,1%)
5. A legrosszabb szakmák közé tartozik (1,2%)

7. Gyerekkorában mi szeretett volna lenni? _____

8. Milyen általános iskolába járt? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Speciális tantervűbe (50,5%)
2. Normál tantervűbe (24,1%)
3. Ilyenbe is, olyanba is (25,4%)

9. Előfordult-e, hogy megbukott az általános iskolában? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Nem (67,0%)
2. Igen, de évet nem ismételtam (11,8%)
3. Igen, évet is ismételtam (21,2%)

10. Iskolai tanulmányai alatt előfordult, hogy tudatosan lógott, nem járt be az iskolába? *Karikázza be a megfelelő választ! (Amikor beteg volt vagy szükségéből dolgozni ment, azt nem tekintjük lógásnak.)*

1. Nem, ez nem fordult elő (60,0%)
2. Igen, de csak néhány óráról lógtam el (29,5%)
3. Igen, volt, hogy napokig nem jöttem be az iskolába (6,7%)
4. Igen, volt, hogy hetekig nem jártam iskolába (2,1%)
5. Igen, volt, hogy hónapokig nem jártam iskolába (1,7%)

11. Előfordult-e, hogy azért hiányzott az iskolából, mert dolgozott, pénzt keresett? *Karikázza be a megfelelő választ! (Függetlenül attól, hogy igazolatlan hiányzás lett belőle, vagy valahogy igazolták.)*

1. Igen, elég gyakran (10,0%)
2. Igen, de csak egy-két alkalommal (21,9%)
3. Nem, még soha (68,2%)

12. Volt-e fegyelmi eljárása a speciális szakiskolában? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, hiányzás miatt (2,1%)
2. Igen, egyéb okból (6,1%)
3. Nem volt (91,8%)

13. Félévkor milyen volt a bizonyítványa átlaga? *Karikázza be a megfelelő választ!*

- A. Kettes (2,5 alatt) (9,6%)
- B. Hármás (2,51–3,5) (33,6%)
- C. Négyes (3,51–4,5) (40,6%)
- D. Ötös (4,5 fölött) (16,2%)

14. Gondolt-e valaha is komolyan arra, hogy a végzettség megszerzése előtt abbahagyja a tanulmányait? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, de a szüleim biztosan megakadályozták volna (22,6%)
2. Igen, és a szüleim is támogatták volna tanulmányaim idő előtti befejezését (8,5%)
3. Nem, a szüleim úgysem engedték volna (60,7%)
4. Nem, bár a szüleim akarták volna, hogy mielőbb munkába álljak (8,2%)

15. Mióta elkezdte a speciális szakiskolát összesen hány olyan osztálytársa volt, aki végzettség nélkül abbahagyta a tanulmányait? *Nyugodtan becsülje meg, nem kell pontosan.*

_____átlag 3,4_____fő

16. Mit gondol, hogy fog sikerülni a szakmunkásvizsgálója? Jelölje meg a legvalószínűbb választ!

1. Egészen biztos, hogy sikerülni fog (39,1%)
2. Valószínű, hogy sikerülni fog, de azért nem vagyok biztos benne (38,6%)
3. Nem tudom, lehet hogy sikerül, lehet, hogy nem (19,0%)
4. Nem valószínű, hogy sikerülni fog (3,3%)

17. Szeretne a későbbiek során érettségizni? Karikázza be a megfelelő választ!

1. Igen (19,0%)
2. Még nem tudom (43,0%)
3. Nem (37,9%)

18. Ha most kezdené tanulmányait a 9. évfolyamon, és szabadon dönthetne arról, hogy hol tanul, akkor hova jelentkezne? Azt a választ jelölje meg, amelyhez kedvet is érez, és amelynél érzései szerint meg is tudna felelni a követelményeknek!

1. Egy speciális szakiskolába, _____ szakmára (34,8%)
2. Egy szakiskolába, _____ szakmára (39,0%)
3. Egy szakközépiskolába, _____ szakmacsoportra (15,8%)
4. Egy gimnáziumba (10,4%)

19. Mennyire van pontos képe arról, hogy milyen foglalkozást szeretne űzni élete során? Karikázza be a megfelelő választ!

1. Pontosan tudom, azt, amit most tanulok (32,1%)
2. Pontosan tudom, de mást, mint amit most tanulok (19,2%)
3. Körülbelül tudom, vannak elképzeléseim (34,1%)
4. Még egyáltalán nem tudom (14,7%)

20. Hol volt szakmai gyakorlaton a szakképzés során? Karikázza be a megfelelő választ!

1. Csak az iskolában (53,5%)
2. Részben az iskolában, részben iskolán kívül (26,8%)
3. Csak iskolán kívül (19,7%)

21. Most hogy érzi, mennyire tudta elsajátítani a most tanult szakmát? Karikázza be a megfelelő választ!

1. Egyáltalán nem (2,3%)
2. Inkább rosszul (3,5%)
3. Közepesen (42,9%)
4. Elég jól (41,7%)
5. Nagyon jól (9,6%)

22. Mit gondol, fog-e élete során önálló vállalkozóként dolgozni? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, biztosan (15,6%)
2. Talán (57,1%)
3. Biztos, hogy nem (27,3%)

23. Első munkahelyének lesz-e köze a most tanult szakmához? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, biztosan (25,9%)
2. Ezt most még nem lehet tudni (59,6%)
3. Valószínűleg nem (14,6%)

24. Hogyan fog alakulni az élete közvetlenül az iskola elvégzése után? *Jelölje meg a legvalószínűbb esetet!*

1. Továbbtanulok, hogy érettségizzek (12,5%)
2. Továbbtanulok, hogy egy másik szakmám is legyen (37,0%)
3. Dolgozni fogok alkalmazottként (40,9%)
4. Dolgozni fogok, de feketén (3,1%)
5. Munkanélküli leszek (1,0%)
6. Egyéb, éspedig: (5,5%)

25. Szeretne-e 30 éves koráig egy újabb szakmát elsajátítani? *Karikázza be a megfelelő választ!*

- 1 - Igen, biztosan (18,2%)
- 2 - Lehetséges, még nem tudom (37,2%)
- 3 – Nem (44,6%)

26. Ha most végzettség nélkül otthagyná az iskolát, mit gondol, el tudna helyezkedni? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, munkaszerződéssel, a kézhez kapott havi jövedelmem kb._____ forint lenne (23,4%)
2. Igen, de csak feketén, a kézhez kapott havi jövedelmem kb._____ forint lenne (11,4%)
3. Nem (65,2%)

27. Ha ennek az iskolának az elvégzése után úgy döntene, hogy munkát vállal, mit gondol, el tudna helyezkedni a szakmájában? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, munkaszerződéssel, a kézhez kapott havi jövedelmem kb._____forint lenne (58,5%)
2. Igen, de csak feketén, a kézhez kapott havi jövedelmem kb._____forint lenne (6,4%)
3. Nem (35,1%)

28. Felnőtt korában hol szeretne dolgozni? *Több választ is bekarikázhat.*

Ahol most lakom (33,7%)	Magyarországon egy nagyvárosban (17,0%)	Budapesten (18,3%)	Külföldön (26,9%)	Bárhol, csak kapjak munkát (38,2%)	Egyéb, éspedig: (1,5%)
1	2	3	4	5	6

29. Mit gondol, milyen jövő vár Önre? *Jelölje meg azt a választ, amelyik a legfontosabban írja le érzéseit!*

1. Sikeres leszek, egyre jobb anyagi körülmények között fogok élni (19,4%)
2. Mindig lesz munkám, és meg fogok tudni élni belőle (60,1%)
3. Nagyon bizonytalan a helyzetem, szükségem lesz mások segítségére, hogy meg tudjak élni (20,5%)

30. Ha most kellene döntenie, ide jelentkezne-e, ahol most tanul? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen, ugyane, erre a szakmára (32,1%)
2. Ebbe az iskolába, de más szakmára (27,5%)
3. Erre a szakmára, de másik iskolába (12,9%)
4. Nem, másik iskolába és másik szakmára (27,4%)

31. Szívesen ajánlaná jelenlegi iskoláját egy barátjának, rokonának? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen (62,7%)
2. Nem (37,3%)

32. Szívesen ajánlaná jelenlegi szakmáját egy barátjának, rokonának? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen (74,6%)
2. Nem (25,4%)

MOST NÉHÁNY ÖNRE, ILLETVE CSALÁDJÁRA VONATKOZÓ KÉRDÉS KÖVETKEZIK

33. Neme?

1. Fiú (59,7%)
2. Lány (40,3%)

34. Mikor született?

_____évben _____hónapban (a napot nem kell megadni)

Átlagéletkor: 20,2 év

35. Melyik településen lakik?

A település neve:

irányítószáma:

36. Azon a településen lakik, ahol a szakiskola van? Jelölje meg a megfelelő választ!

1. Igen, ezen a településen lakom, kb. _____ perc alatt jutok el az iskolába (34,0%)
2. Nem, naponta bejárok otthonról, kb. ____óra és __perc alatt jutok el az iskolába (47,9%)
3. Nem, csak hétfőtől-péntekig tartózkodok itt (kollégiumban, albérletben, rokonnál stb.) (18,0%)

37. Édesanyja/nevelőanyja legmagasabb iskolai végzettsége? Karikázza be a megfelelő választ!

Kevesebb, mint 8 általános (5,3%)	8 általános (40,5%)	Szakmun- kás-képző (28,7%)	Érettségi (szak- középiskola, gimnázium) (12,6%)	Főiskola (9,6%)	Egyetem (3,4%)
1	2	3	4	5	6

38. Édesapja/nevelőapja legmagasabb iskolai végzettsége? Karikázza be a megfelelő választ!

Kevesebb, mint 8 általános (3,9%)	8 általános (30,4%)	Szakmun- kás-képző (45,2%)	Érettségi (szak- középiskola, gimnázium) (11,0%)	Főiskola (5,5%)	Egyetem (4,0%)
1	2	3	4	5	6

39. Szülei voltak-e munkanélküliek az elmúlt két évben? *Karikázza be a megfelelő választ!*

	Nem volt munkanélküli	Volt munkanélküli, de most van munkája	Most is munkanélküli
Édesapám / nevelőapám	1 (54,0%)	2 (28,6%)	3 (17,4%)
Édesanyám / nevelőanyám	1 (53,2%)	2 (23,5%)	3 (23,3%)

40. Milyen nemzetiségi-etnikai kisebbséghez tartoznak a szülei?

1. Német (2,6%)
2. Szlovák (0,7%)
3. Roma/Cigány (10,8%)
4. Egyéb, éspedig: (2,1%)
5. Nem tartoznak kisebbséghez (51,1%)
6. Nem kívánok válaszolni (32,7%)

41. Részesül-e ebben a tanévben ingyenes étkeztetésben? *Jelölje meg a megfelelő választ!*

1. Igen (20,9%)
2. Nem (79,1%)

42. Hány testvére van? Testvéreim száma: _____ átlagosan 2,5 _____ Féltestvéreim száma: _____ átlagosan 1,6 _____

43. Melyik állítás áll legközelebb a valósághoz? *Jelölje meg a megfelelő választ!*

1. Meleg családi légkörben élek, szüleim odafigyelnek rám, gondoskodnak rólam (63,6%)
2. Szüleim foglalkozhatnának velem többet, de azért gondoskodnak rólam (16,4%)
3. Szüleim nem figyelnek rám, úgy érzem, elhanyagolnak (3,0%)
4. Otthon ellenséges légkör vesz körül (4,3%)
5. Nem a szüleimmel lakom, önálló háztartásban élek (4,8%)
6. Nem a szüleimmel lakom, hanem intézetben (7,9%)

44. Van otthon saját számítógépe? *Karikázza be a megfelelő választ!*

1. Igen (60,4%)
2. Nincs, többen használjuk ugyanazt a számítógépet (18,7%)
3. Nincs otthon számítógépünk (20,9%)

45. Internetet jellemzően hol szokott használni? *Több választ is megjelölhet!*

Otthon (53,1%)	Ismerősömnél, barátomnál, rokonnál (19,6%)	Az iskolában, tanórán (31,4%)	Az iskolában, tanórán kívül (10,9%)	A kollégiumban (7,3%)	Máshol (13,9%)	Sehol (5,3%)
1	2	3	4	5	6	7

NAGYON KÖSZÖNJÜK, HOGY VÁLASZOLT.

A rendszerváltást követő évtizedekben hazánkban is növekvő figyelem irányult a fogyatékkal élő tanulók képzésére, későbbi munkaerő-piaci beilleszkedésének támogatására. Ez részben értékalapú, méltányossági kérdés, amelynek fontossága az Európai Unióhoz való csatlakozással megnőtt, részben pedig gazdasági, amennyiben az értéktermelő és adózó állampolgár az egész közösség számára hasznosabb, mint az inaktív, járulékokból élő.

A különböző fogyatékkal élő diákok szakképzése speciális szakiskolákban zajlik. Az első írás ezen iskolatípus történetét és munkaerőpiachoz való viszonya változását mutatja be. A következő két fejezet a speciális szakiskolák vezetőinek szakpolitikai kérdésekről alkotott véleményét, illetve a végzés előtt álló speciális szakiskolások szociális hátterét, foglalkozási aspirációit elemzi.

Az írások tanúsága szerint a speciális szakiskolákban tanulók döntő hányada alkalmas arra, hogy a szakképesítés megszerzése után a fehér gazdaságban, a nyílt munkaerőpiacon elhelyezkedjen. Akadályt a fogadó munkahelyek hiánya, illetve a munkaadók – csökkenő mértékű – előítélete, fenntartásai jelentenek.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszachenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.